

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2010

Bc. Peter Plošnica

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI V DEJINÁCH SOCIÁLNEJ
PRÁCE NA SLOVENSKU VO VYBRANOM HISTORICKOM
OBDOBÍ**

Diplomová práca

Študijný program: Aplikovaná sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce a sociálnych vied

Školiteľ: Doc. PhDr. Lenka Haburajová – Ilavská, PhD.

Nitra 2010

Bc. Peter Plošnica

Ďakujem mojej školiteľke

Doc. PhDr. Lenke Haburajovej – Ilavskej, PhD.

za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri vypracovaní
diplomovej práce

ABSTRAKT

Bc. PLOŠNICA, Peter: *Významné osobnosti v dejinách sociálnej práce na Slovensku vo vybranom historickom období*. [Diplomová práca] / Bc. Peter Plošnica. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Katedra sociálnej práce a sociálnych vied. – Školiteľ: Doc. PhDr. Lenka Haburajová-Ilavská, PhD. PhD.: Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. – Nitra: FSVaZ, 2010. s 106.

Historický vývin sociálnej práce poskytuje obraz o tom, že sociálna práca sa začala formovať so zámerom uspokojovať ľudské potreby a rozvoj ľudského potenciálu na základe hodnôt humanitárnych a demokratických ideálov. Autor tejto práce poukazuje na to, že tieto ideály a hodnoty sú založené na rešpektovaní rovnosti, hodnoty a dôstojnosti všetkých ľudí. Analýza jednotlivých období prispela k pochopeniu rôznorodosti a komplexnosti príčin a možností riešenia sociálnych problémov so zreteľom na skutočnosť, že formovanie sociálnej práce je stále prebiehajúci nekončiaci proces. Zámerom práce bolo skúmať oblasť dejín sociálnej práce aj s aktívnym prispievaním úsilia významných osobností. Autor sa nezameral iba na dejiny sociálnej práce na Slovensku, ale sledoval aj vývoj jednotlivých etáp a období v Európskom i v celosvetovom meradle. Na základe spracovaných skutočností v tejto práci autor dospel k významným poznatkom o tom, ako vzájomne sa ovplyvňovali jednotlivé vývojové tendencie v rôznych krajinách a ako sa formulovali názory na sociálnu prácu.

Kľúčové slová

Dejiny sociálnej práce. Predmet dejín. Neorganizovaná pomoc. Sirotince. Chudobince. Charitatívna činnosť. Organizovaná pomoc. Významné osobnosti. Historický proces. Inštitucionalizácia. Genéza vývoja. Historické fakty.

ABSTRACT

Bc. PLOŠNICA, Peter: *Significant personalities in history of social work in Slovakia in selected historical period* [Diplom work] / Bc. Peter Plošnica. -: University of Constantine Philosopher in Nitra; The Faculty of Social Sciences and Health Service. The Department of Social work and Social sciences – The Trainer – Doc. PhDr. Lenka Haburajová-Ilavská, PhD.: Degree qualifications: Master's degree. - Nitra: FSVaZ, 2010. pages 106.

Historical development of social work provides a picture that social work began to form in order to meet human needs and development of human potential based on humanitarian values and democratic ideals. The author of this work shows that these ideals and values are based on respect for equality, values and dignity of all people. Analysis of each period contributed to the understanding of diversity and complexity of the causes and options to address social problems with regard to the fact that the shaping of social work is a continuous neverending process. Aim of the study was to examine the history of social work and active contribution to the efforts of outstanding personalities. Author did not focus only to the history of social work in Slovakia, but also followed different development stages and periods in Europe and the world. Based on the information processed by this work the author reached to important knowledge about how each development tendencies had been affected in different countries and how views on social work had been formulated.

Keywords

History of social work. Subject history. Disorganized assistance. Orphanages. Workhouse. Charitable activities. Organised assistance. Significant personalities. Historical process. Institutionalization. Genesis development. Historical facts.

PREDHOVOR

Ľudský život, i spoločnosť je v neustálom vývine, dochádza k premenám , ktoré prinášajú do života nové dimenzie a nové pohľady. Tak je to aj v sfére sociálnej práce, ktorej venujeme pozornosť v našej práci cez prehľad dejinných udalostí, ktoré formovali názory i konanie ľudí. Formovali i samotný pohľad na sociálnu prácu, na jej prístup v smere skvalitňovania života človeka, na jej rozvoj v teoretickej i praktickej rovine.

Získané poznatky majú napomáhať v kvalitnom poznávaní súvislostí v zmysle etiky i humanizácie sociálnej práce a poslúžiť k rozvoju odborného rastu. Majú viesť aj k lepšej orientácii v problematike a taktiež majú podnietiť k hlbším úvahám pri možnostiach aktuálneho riešenia novodobých sociálnych problémov.

Významné osobnosti , ktorí sa výrazne zaslúžili o rozvoj sociálnej práce počas dejín nám zanechali vzor , ktorý má vplyv na formovanie názorov na možnosť rozvoja sociálnej práce v oblasti poskytovania sociálnej pomoci. Pozornosť sme venovali významnej predstaviteľke v oblasti sociálnej práce a to Alici Garique Masarykovej, ktorá sa zaslúžila o rozvoj v oblasti sociálneho školstva v prvej polovici 20. storočia a ktorá patrila aj k organizátorkám medzinárodnej konferencie škôl pre sociálnych pracovníkov.

Přemysl Pitter, ktorého v našej práci spomíname je vzorom svojím postojom k človeku ako k „bytosti“ k rešpektovaniu jeho ľudskej dôstojnosti nezávisle od národnosti, rasy, vierovyznania. Jeho nezištná pomoc zachránila životy mnohým ľuďom, jeho odvaha a cieľavedomosť formovala názory ďalších generácií sociálnych pracovníkov i dobrovoľníkov v ceste pomoci k blížnym. Elena Maróthy Šoltésová taktiež podnietila rozvoj sociálneho školstva a sociálnej práce ako aj starostlivosti o sociálne odkázaných svojimi pokrokovými myšlienkami a názormi ale aj svojím konaním.

Poukázali sme na rozvoj sociálnej práce na území dnešného Slovenska a to v obdobiach formujúcich sa názorov v jednotlivých etapách vývinu. Získali sme poznatky predovšetkým o zameranosti na najcitlivejšie skupiny obyvateľstva ako sú deti, chorí a starí ľudia a ľudia žijúci na okraji spoločnosti. Najviac v každom zo spomenutých období sa vyslovovala požiadavka spolupráce, rešpektovania odlišností jednotlivcov, potreba možnosti sociálneho rozvoja pre každého človeka.

Rozvoj sociálnej práce na našom území sme rozdelili na vývojové fázy od vzniku inštitucionalizovanej sociálnej práce cez charakterizáciu vojnového obdobia, následne sme poukázali na obdobie totalitného socializmu a nástup fázy demokracie.

Pre obdobie demokracie bolo charakteristické pretransformovanie spoločnosti, ale aj vzrast takzvaného sociálneho zla, a to vznikom nových sociálnych problémov súvisiacich s drogovou závislosťou, nezamestnanosťou i migráciou.. Práve sociálna práca bola tou oblasťou od ktorej sa očakávala náprava a odstránenie prípadne zabránenie tohto „zla“. To bolo ďalším podnetom na vznik špecializovaných odborov na úseku sociálnej práce s rizikovými skupinami.

Angažovali sme sa v zbieraní materiálov s cieľom nájsť významné osobnosti, ktoré v historickej dobe pôsobili na území Gemera teda Rožňavy a okolia a angažovali sa v sociálnej práci. Získané písomné pramene sme zaradili do prílohovej časti našej práce. Získali sme cenný dokument z obdobia života Grófa Dyonýza Andrásyho, ktorí so svojou manželkou zanechal nemalú čiastku na sociálne účely, najmä na dlhodobý dôchodkový fond a jednorázový príspevok pre svojich zamestnancov na zverenom majetku a pre ich rodinných príslušníkov.

Do prílohovej časti našej práce sme zaradili aj Zakladajúcu listinu, z ktorej vyplynulo, že Gróf Andrásy prispel finančným darom v rámci nadácie a to sumou 200 000 korún.

V regióne Rožňava sme ďalšie písomné pramene hľadali v súvislosti s charitatívnou činnosťou, pričom našu pozornosť sme upriamili na hľadanie osobností ktorí sa venovali tejto činnosti a to v katolíckej i protestantskej cirkvi.. Z písomných prameňov sa zachovali stanovy protestantského kultúrneho a sociálneho spolku v Rožňave z 1. decembra 1947 ktorú sme tiež zaradili do prílohovej časti našej práce.

OBSAH

ÚVOD	9
1 TEORETICKÉ VYMEDEZENIE DEJÍN SOCIÁLNEJ PRÁCE	10
1.1 Vymedzenie základných pojmov	11
1.2 Užšie a širšie chápanie dejín sociálnej práce	14
1.3 Predmet dejín sociálnej práce	14
2 PRAKTICKÁ SOCIÁLNA PRÁCA A JEJ ROZNE FORMY NA ÚSEKU STAROSTLIVOSTI	18
2.1 Neorganizovaná forma pomoci	18
2.2 Organizovaná forma pomoci	21
3 GENÉZA VÝVOJA SOCIÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU	32
3.1 Etapy 1918-1938	32
3.2 Etapy 1938-1948	37
3.3 Etapy 1948-1989	39
3.4 Etapy 1990-2009	44
4 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI V DEJINÁCH SOCIÁLNEJ PRÁCE	49
4.1 Alica Garrigue Masariková	49
4.2 Elena Maróthy Šoltéssová	51
4.3 Přemysl Pitter	52
4.4 Významné osobnosti v regióne Rožňava	53
4.5 Charitatívna činnosť cirkvy v regióne Rožňava	57
5 DISKUSIA	59
ZÁVER	63
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV	65
PRÍLOHY	68

ÚVOD

Vývoj sociálnej práce má svoje korene v histórii ľudstva. Cieľom sociálnej práce bolo a je pomáhať jednotlivcom i skupinám zmenou sociálnych podmienok k lepšiemu. Avšak spôsoby prístupu nemôžu byť skostnatené, ale majú odrážať aktuálnu spoločenskú realitu. Aby takýto postup bol zabezpečený je potrebné aby všetci tí, ktorí sa rozhodli pracovať v pomáhajúcej profesii mali dostatok poznatkov a vedomostí o prebiehajúcich zmenách počas dejín v praktickej i teoretickej rovine. Cieľom našej práce bolo poukázať na možnosti uplatnenia takých prístupov, ktoré ovplyvnili napredovanie v poskytnutí pomoci tým, ktorí to potrebujú. Konanie významných osobností má byť podnetom pre entuziazmus v prístupe k práci sociálneho pracovníka a to aj v nepriaznivých podmienkach.

Poznanie historického procesu teda napomáha pochopeniu postupného vývoja činností od filantropických a charitatívnych organizácií až do inštitucionálnej podoby a do sústavy sociálnej pomoci. Tento vývoj ovplyvnili myslitelia, i sociálne teórie.

V našej práci sa venujeme teoretickému vymedzeniu dejín sociálnej práce, poukazujeme na vývoj sociálnych inštitúcií a sociálneho zabezpečenia aj v praktickej rovine sociálnej práce. Vymedzujeme základné pojmy, ako sú sociálna práca, sociálna starostlivosť, sociálna pomoc a sociálna služba. Venujeme sa aj rozlíšeniu chápania dejín sociálnej práce v užšom ponímaní ako aj jej širšiemu vymedzeniu. Poukazujeme na to, že predmet dejín sociálnej práce tvoria praktické činnosti, ktorými sa sociálna práca realizovala v minulosti. Podrobnejšie sa zaoberáme neorganizovanou formou pomoci ako aj postupnou premenou v organizovanú činnosť.

Naša práca poukazuje aj na genézu vývoja sociálnej práce na Slovensku a to od roku 1918 do dnešnej doby, pričom toto obdobie sme rozdelili na etapy vývoja a to od roku 1918 do 1938, roky od 1938 až do roku 1948, pokračujeme rokmi 1948 až do roku 1989 a významnú pozornosť venujeme aj obdobiu od roku 1990 do roku 2009.

V histórii sociálnej práce je veľa významných osobností, z ktorých sme vybrali a charakterizovali v našej práci Alicu Garrique Masarykovú, Elenú Maróthy Šoltésovú a Přemysla Pittera. Do našej práce sme zaradili aj osobnosti, ktoré podporili vývoj sociálnej práce v regióne Rožňava. Našou prácou sme poukázali na vývinové trendy v jednotlivých historických obdobiach.

1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE DEJÍN SOCIÁLNEJ PRÁCE

Dejiny ľudstva sú dejinami o právo človeka na dôstojnú existenciu, dejinami úsilia o to, aby človek mal svoju dôstojnosť, zaručené práva, ktoré rešpektujú ostatní ľudia i spoločnosť. K dosiahnutiu tejto myšlienky viedla dlhá a náročná cesta. Až v dvadsiatom storočí bolo uznané právo človeka na ľudsky dôstojný život. Sociálna práca mala v každej krajine rozdielny vývoj a priebeh počas dejín. V súvislosti s dejinami sociálnej práce je potrebné rozlíšiť dejiny teórie sociálnej práce a dejiny praktickej sociálnej práce. Dejiny teórie sociálnej práce zahŕňajú vývoj sociálnych myšlienok, teórií v jednotlivých obdobiach vývinu spoločnosti. Zároveň zahŕňajú vývoj empirického poznania a metodiky sociálnych výskumov, ako aj vznik a vývoj teórie sociálnej práce.

Dejiny praktickej sociálnej práce zahŕňajú vývoj sociálnych inštitúcií a sociálneho zabezpečenia od rodinnej a rodovej vzájomnosti, cez filantropickú a charitatívnu činnosť až po komplexnú sústavu inštitúciu zabezpečenia sociálnej pomoci a vývoj foriem a metód sociálnej práce ako profesie.

Pojem sociálna práca bol prvýkrát použitý v období postindustriálnej spoločnosti v roku 1925 na označenie Verejného programu zakladajúceho „Cech sociálnej práce“. Sociálna práca v zmysle sociálnej pomoci má svoje korene už v počiatkoch ľudstva. Na území Európy bolo niekoľko desiatok storočí doménou kresťanskej cirkvi. Sociálna služba cirkvi v prvých storočiach spočívala v starostlivosti o vdovy, siroty, chorých núdzných, väzňov, vyhnanco, zomrelých, pútnikov a blížnych v neočakávanom nešťastí, otrokov, manželstvá a rodiny.

Sociálna práca počas 20. storočia sa stala spoločenskovednou disciplínou aj v oblasti praktickej činnosti, ktorého cieľom je odhaľovanie, vysvetľovanie, zmiernenie riešenia sociálnych problémov. Sociálni pracovníci pomáhajú jednotlivcom, rodinám, skupinám aj komunitám dosiahnuť spôsobilosti k sociálnemu uplatneniu, alebo k jej získaniu späť. Okrem toho pomáhajú vytvárať pre ich uplatnenie priaznivé spoločenské podmienky. (O. Matoušek a kol. 2001, s.10)

Sociálna práca úzko nadväzuje na určité hodnoty, napríklad na etiku čo je ponímané, ako filozofická náuka o správnom jednaní a konaní, alebo tolerancie, hľadania zmyslu ľudského života. Týka sa však aj optimálneho usporiadania spoločnosti. Ústrednou témou novodobej sociálnej práce ako uvádza Matoušek (2001, s.13) je téma týkajúca sa foriem solidárneho prijatia a vytvorenia si postoja k hendikepovaným ľuďom, čo spadá do oblasti

morálky. Sociálny pracovník sa musí vedieť orientovať v odbore práva, čo je súborom spoločenských noriem, tvoriacich základný pilier sociálnej práce. Právo na počiatku novoveku v Európe malo priamu spojitosť s uznávanými morálnymi zásadami a s náboženstvom.

Sociálna práca sa opiera aj o sociologické štúdiá čerpajúc poznatky o tom, ako spoločenské vplyvy formujú ľudské životy, ako vysvetľujú sociálne konflikty hľadajúc možné spôsoby ich riešenia. Sociálna práca sa poníma v demokratickom štáte, ako súčasť systému sociálneho zabezpečenia občanov a je súčasťou sociálnej politiky štátu. Preto sa dotýka aj spoločenskovednej disciplíny politológie.

Ak chceme získať ucelený obraz dejín sociálnej práce musíme brať do úvahy aj poznatky získané z vymenovaných oblastí štúdiá, ale aj brať ohľad na vplyv zákonodarstva, filozofických, ekonomických ako aj iných teórií pre pohotovejšiu reakciu na podnety s ktorými sa stretávame v súvislosti so sociálnou prácou v oblasti teoretickej i praktickej.

1.1 Vymedzenie základných pojmov

Pri spracovaní problematiky dejín sociálnej práce je potrebné venovať pozornosť základným a východiskovým pojmom, s ktorými sa stretávame najčastejšie v teoretickej i praktickej rovine. K týmto pojmom patrí sociálna práca, sociálna starostlivosť, sociálna pomoc ako aj sociálna služba.

Sociálna práca podľa Š. Strieženca (1996, s.6) je konkrétna práca sociálneho pracovníka i jednotlivých sociálnych inštitúcií a zariadení pri realizácii sociálnej politiky na jednotlivých úrovniach a v rôznych oblastiach života ľudí a spoločnosti. Objektom sociálnej práce je praktická činnosť ľudí, je v priereze celého života človeka, v zákonnej regulácii, v pomoci a uľahčovaní hľadania a nachádzania miesta v živote. Sociálna práca pokrýva jedinca, skupinu, komunitu a celú spoločnosť.

Sociálna práca, ako ďalej uvádza Strieženec musí venovať pozornosť tým, ktorým sa nedostáva príležitosť plne sa zaradiť do čínorodého života, ktorí sú určitým spôsobom trvale handicapovaní, ale majú chuť do života, nechcú mať pocit zbytočnosti, ani byť nikomu na príťaž. Prostredníctvom sociálnej práce sa odstraňujú, alebo aspoň zmierňujú prechodné sociálne kolízie, do ktorých sa ľudia dostali či už vlastným zavinením, alebo bez vlastného pričinenia.

P. Ondrejko(2009, s. 24) používa nasledovnú definíciu pre sociálnu prácu : „Sociálnu prácu chápeme ako špecializovanú sociálnu službu, ktorá poskytuje individuálnu i skupinovú sociálnu pomoc a rieši sociálne problémy na makro – i mikroúrovni. Súčasne je realizáciou sociálnej politiky a súčasťou sociálnej pomoci a starostlivosti. Opiera sa predovšetkým o sociologické, psychologické a ekonomické poznanie, využíva i poznatky sociálnej medicíny, práva i pedagogiky. Je úzko previazaná so sociálnou politikou (na rozdiel od sociálnej pedagogiky). Podmienkou jej efektívnosti je jej vedecký charakter, vznik osobitných metód a techník výskumu i realizácie ich výsledkov, ktoré tvoria základ sociálnej práce ako akademickej disciplíny“.

Sociálna starostlivosť a sociálna pomoc sú dve ďalšie najčastejšie používané termíny v sociálnej práci. Často sa v praxi zamieňajú i napriek tomu, že sa vzťahujú k presne vymedzeným situáciám. Sociálna starostlivosť je charakteristická tým, že sociálny pracovník má dominantné postavenie a rozhoduje o výbere foriem sociálnej starostlivosti, o miere a dĺžke poskytnutej sociálnej starostlivosti a podobne, klient, ktorý starostlivosť prijíma je vnímaný, ako ten, ktorý nedokáže, nevládze, nie je schopný hľadať riešenia vlastného problému. Klient je odkázaný na starostlivosť odborníka – sociálneho pracovníka, čiže je v pasívnej pozícii. Sociálna starostlivosť je činnosť, ktorá pomáha uspokojovať spoločnosťou uznané tzv. objektívne sociálne potreby (udalosti) občanov. Sociálna starostlivosť môže byť zameraná na klienta – jednotlivca, rodinu, skupinu, komunitu či spoločnosť, sociálne prostredie v prípade, že toto pôsobí v rozpore so záujmami jednotlivca alebo spoločnosti asociálne.

Terminologické spojenie sociálna starostlivosť zdôrazňuje celospoločenský charakter starostlivosti. Na jej podporu existujú sociálne inštitúcie, organizácie, alebo občianske združenia, ktoré vytvárajú sociálnu sieť, prostredníctvom ktorej sa sociálna starostlivosť realizuje. Na realizácii sociálnej starostlivosti sa podieľajú:

- štát, prostredníctvom štátnej správy a jej zariadení
- obce a nimi zriaďované sociálne inštitúcie
- sociálna poisťovňa
- úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR)
- cirkevné, alebo charitatívne inštitúcie a organizácie
- občianske združenia, nadácie, spolky

Sociálnu starostlivosť vo vnútri štátu môžeme chápať, ako určitý dohľad či patronát štátu nad osudmi svojich občanov, ak ide o vzťah štát – občan, formu občianskej solidarity, ak ide o vzťah občan – občan. V minulosti na základe troch krokov dochádzalo ku vzniku verejnej sociálnej starostlivosti: chudoba, sociálna pomoc a verejná sociálna starostlivosť. Cieľom sociálnej starostlivosti je maximálny rozvoj celej osobnosti a to vedomým prispôbením sa človeka jeho okoliu, alebo prispôbením okolia osobitným požiadavkám a schopnostiam handicapovaného človeka.

“Sociálna starostlivosť vystupuje ako širší pojem, pričom zahŕňa v sebe aj obsah pojmu sociálna pomoc“. Sociálna pomoc je aktívna spolupráca sociálneho pracovníka a klienta pri riešení problémových situácií v živote človeka, ktorú môžeme vymedziť pojmami:

- partnerská pomoc
- sprevádzanie
- napomáhanie

V sociálnej pomoci pomáhajúci, čiže aktér poskytujúci podporu vystupuje v partnerskej rovine – navrhuje, odporúča a spolupôsobí pri realizácii optimálnej forme pomoci, a prijímateľ pomoci je aktívnym článkom a rozhoduje o tom v čom chce pomôcť, akú formu pomoci potrebuje.

Pri skvalitnení života ľuďom, ktorí sú spoločensky znevýhodnení sa poskytujú sociálne služby s cieľom zlepšiť kvalitu života a taktiež v maximálne možnej miere ich do spoločnosti začleniť, alebo majú za úlohu spoločnosť chrániť pred rizikami, ktorých nositeľmi sú niektorí jedinci. Sociálne služby ako zdôrazňuje O. Matoušek (2007, s. 9) zohľadňujú ako aj osobu užívateľa, tak jeho rodinu, skupiny, do ktorých patrí a záujmy širšieho spoločenstva. Ďalej uvádza, že v spoločnostiach nášho civilizačného kruhu je pomoc poskytnutá znevýhodneným skupinám podporované uznaním základných ľudských práv.

Sociálne služby chránia občana tým, že v jeho prospech aj konajú, pričom štát je garantom dodržiavania základných ľudských práv a to aj v prípade inštitúcií verejnoprávnych i súkromných neštátnych organizácií. Štát vykonáva kontrolu formou periodického preverovania týchto inštitúcií, či konajú v súlade s tým, k čomu sa zaviazali.

1.2 Užšie a širšie chápanie dejín sociálnej práce

Užšie chápanie dejín sociálnej práce predstavuje sledovanie literárno-historických prameňov, ktoré sa zaoberajú spracovaním sociálnej práce ako teoreticko-praktickej oblasti. To znamená tým obdobím, v ktorom už sociálna práca existovala ako profilovaná teoreticko-praktická disciplína. V takomto chápaní sa potom súčasťou dejín sociálnej práce stávajú prvé teoretické práce a ich autori, vznik inštitúcií zameraných na výkon sociálnej práce, vznik sociálneho školstva, služieb a podobne. (J. Levická, 1999, s. 9)

V rámci širšieho chápania dejín sociálnej práce ako ďalej uvádza J. Levická môžeme zahrnúť všetky aktivity, ktoré sa nejakým spôsobom dotýkajú podstaty sociálnej práce v tom chápaní, ako ju definovala Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov v roku 1988 a to ako „činnosť, ktorá predchádza alebo upravuje problémy jednotlivcov, skupín, komunit, vznikajúce z potrieb jednotlivcov a spoločenských inštitúcií“, respektíve tak, ako bola definovaná Asociáciou vzdelávateľov v sociálnej práci v SR a to: „ Sociálna práca je špecifická odborná činnosť, ktorá smeruje k zlepšovaniu vzájomného prispôsobovania sa jednotlivcov, rodín, skupín, a sociálneho prostredia, v ktorom žijú a k rozvíjaniu sebaúcty a vlastnej zodpovednosti jednotlivcov s využitím zdrojov a schopností osôb a s využitím medziľudských vzťahov a zdrojov poskytovaných spoločnosťou. Je činnosťou v prospech klientov (jednotlivcov, rodín, skupín, komunit), ktorú môžeme charakterizovať pojmami – pomoc, podpora a sprevádzanie. Získané poznatky z dejín sociálnej práce majú byť jednou z možností budúceho rozvoja tejto oblasti sociálnej práce.

1.3 Predmet dejín sociálnej práce

Predmetom sociálnej práce je syntetizované a zovšeobecnené skúmanie príčin, ktoré vedú k sociálnemu problému jednotlivcov alebo skupín, či komunit v určitých sociálnych podmienkach, čím sa vytvára predpoklad na riešenie týchto problémov a uplatnenie prevencie. (M. Oláh, 2006, s. 43)

Pri vymedzovaní predmetu dejín sociálnej práce je potrebné brať do úvahy, že sociálna práca je pracovný proces a súčasne teória tohto procesu. Predmet dejín sociálnej práce tvoria praktické činnosti, ktorými sa sociálna práca realizovala v minulosti, ale tiež aj praktická sociálna práca, ktorú môžeme rozdeliť do nasledovných celkov:

- Sociálna práca na úrovni charitatívnej činnosti – obdobie náhodnej, neorganizovanej pomoci
- Začiatok organizovanej pomoci – vznik spolkov, útulkov
- Rozvoj organizovanej sociálnej práce vzhľadom k organizovanosti zriaďovateľa, alebo štátu, ktorí túto pomoc zabezpečovali

Teoretické aktivity zahŕňajú názory, školy, ktoré sociálnu prácu posúvajú za rámec praktickej, aplikovanej disciplíny, čiže ide o sociálnu prácu ako o špecifickú oblasť teoretického poznávania.

Pramene teoretického poznávania pre oblasť sociálnej práce môžeme hľadať ako uvádza J. Levická (1999, s.13):

- V spoločenských teóriách, filozofii, právnych normách, ekonomických prácach, odkiaľ čerpá sociálna politika a sociálna legislatíva
- V sociologických, psychologických a pedagogických teóriách zaoberajúcich sa problémami rodiny, jednotlivca a spoločnosti
- V prácach z oblasti medicíny, predovšetkým z oblasti sociálneho lekárstva

Ak vychádzame z obsahu pojmu dejiny ako súhrnu minulých dejov, udalostí a ich opisu, potom môžeme definovať dejiny sociálnej práce ako vedný odbor, ktorý skúma vývoj teórie praxe sociálnej starostlivosti, sociálnych inštitúcií, sociálneho zabezpečenia a sociálnej práce a ich vývinové trendy v jednotlivých historických obdobiach (A. Tokárová, 2003, s. 81).

Ďalej ako uvádza, A. Tokárová (2003, s. 81) dejiny sociálnej práce tvoria systém vedeckých poznatkov získaných skúmaním a objasňovaním vývoja sociálnej teórie a sociálnej praxe od vzniku ľudskej spoločnosti až po súčasnosť v konkrétnych historických podmienkach príslušných vývojových etáp.

Z hľadiska prístupu skúmania problematiky historického procesu týkajúceho sa teórie i praxe sociálnej práce môžeme hovoriť o všeobecných a národných dejinách sociálnej práce.

Všeobecné dejiny sociálnej práce skúmajú historický proces postupného prechodu od jednoduchších foriem k vyšším formám sociálnej starostlivosti. Národné dejiny sociálnej práce skúmajú proces vývoja sociálneho zabezpečenia, teórie a praxe sociálnej práce na vymedzenom území, v určitom štáte, či v krajine. V rámci národných dejín k získaniu poznania prispievajú regionálne dejiny sociálnej práce, ktoré sa zaoberajú historickým

procesom sociálnej starostlivosti, teórie i praxe na menšom, historicky i geograficky vymedzenom teritóriu.

Dejiny sociálnej práce sa členia z chronologického hľadiska prostredníctvom stanovenia medzníkov a ich rozdelením na jednotlivé historické epochy ako sú pravek, stredovek, starovek, novovek, ale aj podľa kultúrnych a filozofických smerov. V tomto ohľade ide o delenie na obdobia ako sú antika, scholastika, humanizmus a podobne.

Z hľadiska sociálnej práce môže byť medzníkom inštitucionalizácia sociálnej práce. Potom sa dejiny budú deliť na obdobie do inštitucionalizácie sociálnej práce a na obdobie po inštitucionalizácii sociálnej práce ako profesie.

Z vecného hľadiska môžeme dejiny sociálnej práce deliť podľa obsahového zamerania na jednotlivé štrukturálne súčasti. Vychádzajúc z vymedzeného predmetu dejín sociálnej práce, môžeme ich členiť na dve základné oblasti a to na dejiny teórie sociálnej práce a dejiny praktickej sociálnej práce.

Podľa A. Tokárovej (2003, s. 83) dejiny sociálnej práce zahrňujú :

- Vývoj sociálnych myšlienok a teórií v jednotlivých obdobiach vývinu spoločnosti
- Vývoj empirického poznania a metodiky sociálnych výskumov
- Vznik a vývoj sociálnej práce

Dejiny praktickej sociálnej práce zahrňujú :

- Vývoj sociálnych inštitúcií a sociálneho zabezpečenia od rodinnej a rodovej vzájomnosti, cez filantropickú a charitatívnu činnosť, až po komplexnú sústavu inštitúcií zabezpečujúcich sociálnu pomoc
- Genézu a vývoj sociálnej politiky a jej výrazných predstaviteľov
- Vývoj sociálnej starostlivosti o jednotlivé skupiny občanov (starých ľudí, opustené deti atď.)
- Vývoj foriem a metód sociálnej práce ako profesie (intuitívna, prípadová, integrovaná, individuálna, skupinová, komunitná a pod.)

Organickou súčasťou každej vednej disciplíny sú aj jej metódy skúmania. Historické metódy skúmania, ktoré umožňujú objavovať historické fakty na vysvetlenie danej skutočnosti prebiehajú v niekoľkých etapách historického výskumu. Prvou etapou je heuristika, čo znamená objavovanie, alebo výskum prameňov. Takisto sa využíva priama metóda z prameňa a ak chýbajú fakty tak nepriama metóda na základe faktov umožňujúca vyvodiť závery na doplnenie chýbajúcich faktov. Metódou obsahovej analýzy dokumentov sa získavajú fakty z oficiálnych i neoficiálnych dokumentov. Okrem uvedených metód sa

využívajú aj ďalšie teoretické metódy vedeckého výskumu, ako sú analýza, syntéza, dedukcia, zovšeobecňovanie, historická metóda, historicko-porovnávací metóda a ďalšie metódy. Avšak tieto metódy sa kombinujú, nevyužívajú sa jednotlivo, nakoľko umožňujú komplexnejšie a objektívnejšie spracovanie faktov.

Význam dejín sociálnej práce súvisí so základnými funkciami, ktoré táto disciplína plní a to s teoretickou, výchovno-vzdelávacou a pragmatickou funkciou, pričom teoretická funkcia umožňuje poznávať podstatu sociálnych a sociálno-politických javov a ich historickej premeny, čím sa získané poznatky stávajú východiskom pre spracovávanie súčasných koncepcií a teórií. Teoretická funkcia umožňuje aj na základe vedeckého výskumu podávať výsledky historického bádania, sprostredkovať ich odbornej a laickej verejnosti a následne formovať historické vedomie. (A. Tokárová, 2003, s. 86)

Výchovno-vzdelávací funkcia je založená na schopnosti sledovať vývojové tendencie sociálnych javov, sociálnej politiky, sociálnej starostlivosti a sociálnej teórie. Je založená aj na schopnosti historického myslenia a hodnotenia ako aj na schopnosti chápať genézu sociálnych javov, ich atribútov a ich riešenia. Patrí sem aj citlivosť vnímania sociálnych javov a udalostí v živote spoločnosti a pozitívna motivácia pre výkon sociálnej práce. A. Tokárová (2003, s. 87) zdôrazňuje aj pragmatickú funkciu s ktorou súvisí význam dejín sociálnej práce, ktoré sú zdrojom podnetov a skúseností, umožňujúce lepšie poznanie a správne pochopenie súčasných sociálnych problémov, zároveň vyvarovanie sa chýb a omylov. Poznanie historického vývinu sociálnej práce je podmienkou odborného seba porozumenia a identifikácie sa so svojou profesiou, a napomáha upevňovaniu si svojej pozície odvolávaním sa na dejiny.

2 PRAKTICKÁ SOCIÁLNA PRÁCA A JEJ ROZNE FORMY NA ÚSEKU STAROSTLIVOSTI

Objavenie sa situácie v živote človeka, ktorú okolie hodnotí ako problémovú, ukázalo už v ďalekej minulosti na riešiteľnosť obtiažnych situácií v živote jednotlivca, skupiny ľudí za podpory ich okolia. Potreba pomoci, ktorú očakávali jednotliví členovia spoločnosti, vyvolala realizáciu a rozvoj rôznych foriem sociálnej práce (M.Oláh, et.al 2006 s.11). Na základe analýzy historických prameňov sociálnej práce možno povedať, že sociálna práca sa začala formovať so zámerom pomoci sociálne slabým ľuďom, ako sociálna ochrana so sociálnym diagnostikovaním, sociálnou terapiou a sociálnym poradenstvom.

Praktická sociálna práca je spojená s právnou i sociálnou legislatívou Slovenskej republiky. Zahŕňa všetky právne normy, zákony a predpisy, ktoré určujú kompetencie a právomoci všetkých, ktorých sa sociálna práca i starostlivosť a pomoc dotýka – Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov, zákon o Sociálnej pomoci č. 195/1998 Z.z. , Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z., Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov a mnohé ďalšie. (M. Oláh, et. al. 2008)

2.1 Neorganizovaná forma pomoci

Z hľadiska historického vymedzenia korene poznatkov vedúcich k pochopeniu sociálnej práce spočívajú v poznaní dejín sociálnej práce. Predovšetkým je potrebné venovať pozornosť vzniku prvého štátu v Mezopotámii okolo roku 3 500 pred. n. l. Tento poznatok je význačný z toho hľadiska, že prvýkrát bolo v Mezopotámii kodifikované právo. O. Matoušek (2001, s. 17) uvádza, že Mezopotamské zákonníky sú pre nás jedinečným prameňom, z čoho sa dá posudzovať spoločenský étos aj na princípy toho, čo dnes nazývame sociálna starostlivosť. Ďalej uvádza, že za doteraz najstarší známy zákonník sa považuje sumerský zákonník vladára mesta Ur, ktorý sa volá „ Urnammu“ 2111-2094 pr.n.l. Urnammuove zákony postihovali niektoré trestné činy finančnou náhradou, napr. za zlomenie nohy, vyrazenie zubov a pod.

Pozoruhodné ustanovenia obsahuje aj Zákonník amorejského dobyvateľa Babylonu kráľa Chammurabiho 1792-1750 pr.n.l. týkajúce sa niektorých ohrozených skupín. Ustanovuje najstaršie štátne podpory vojakom veteránom a ich rodinám po ich smrti v boji.

Chammurabiho zákonník obsahoval 280 paragrafov, ktoré okrem trestného práva obsahovali aj zásady obchodu, štátnej správy a právne vzťahy každodenného života.

S prvými koncepciami sociálnych inštitúcií, ktoré ovplyvnili ďalší sociálno-politický vývoj, sa stretávame v starovekom Grécku. Antické Grécko vytvorilo sústavu demokraticky usporiadaných mestských štátov, na výkone ktorej bol spoluúčastníkom slobodný občan a čoraz väčší záujem sa venoval verejným záležitostiam a moci, hlavne v tom, ako ju získať a ako ju udržať. Na tomto základe vznikali sociálne koncepcie, ktoré sa však nedopracovali k tomu, aby sa zaoberali občanmi, ktorí potrebovali pomoc. Bolo to dané tým, že súcitiť a pomoci slabším sa nepovažovali za kladné hodnoty.

Východiskom sociálnych myšlienok bol ideál slobodného občana v slobodnom štáte, ktorý žil z práce svojich otrokov, a preto od štátu nepotreboval sociálne garancie svojej existencie. (A. Tokárová, 2003, s. 89)

V grécku sa do osobitnej situácie mohli dostať chudobní slobodní občania, pre ktorých najväčším sociálnym nebezpečenstvom bolo upadnutie do dlžobného otroctva. Sociálne reformy v tomto období boli zamerané na riešenie tejto situácie.

Najznámejšie boli Solónove zákony. Solón ako člen zboru najvyšších úradníkov v mestách roku 594 – 593 p. n. l. zrušil hypotekárne dlhy a dlžobné otroctvo. Občanov rozdelil do štyroch majetkových tried a zaviedol dolnú hranicu pre majetok a príjem občanov najnižšej, štvrtej triedy, aby sa tak zabránilo vzniku nových dlžníkov a dlžobných otrokov. (A. Tokárová, 2003, s. 116)

K najzraniteľnejším vrstvám slobodných občanov patrili remeselníci, ktorí boli závislí na odmene za svoju prácu. Za účelom vzájomnej pomoci v prípade choroby, nešťastia a smrti zakladali spolky takzvané collegia. Členovia týchto spolkov platili príspevky a v prípade sociálnej udalosti im boli vyplácané dávky. V období antických mestských štátov sa objavujú náznaky sociálnych opatrení zameraných na verejné blaho, dotýkali sa však spravidla len slobodných občanov.

S rôznymi formami sociálnej starostlivosti sa stretávame v Starom zákone spočívajúcej v pomoci chudobným. O. Matoušek, (2001, s. 31) uvádza, že židovský étos sociálnej podpory je spätý s predstavou Boha, ako toho, kto sa na jednej strane ujíma slabých a skrúšených a chráni ich, ale na druhej strane vyzýva veriacich k činnnej sociálnej aktivite a k pomoci ľuďom v núdzi. Tak začiatky sociálnej práce v jej náhodnej nevedomelej forme nachádzame predovšetkým v spojení s kresťanstvom, ktoré prinieslo myšlienky lásky a pomoci blížnemu.

Praktická činnosť prvých kresťanov sa vyznačovala najmä starostlivosťou o chorých, otrokov, starých a opustených o siroty a vdovy. Tiež sa starali o pochovávanie zosnulých, ktorí nemali príbuzných a boli veľmi chudobní. Pomoc sa poskytovala aj pocestným a cudzincom, ktorí sa dostali do ťažkostí a to poskytnutím nocľahu a stravy. Táto činnosť, ktorá mala vo svojich začiatkoch charakter individuálnej neorganizovanej pomoci prerástla do jedného zo základných princípov kresťanstva „Miluj svojho blížneho“. Napríklad agrárne zákonodarstvo biblie ustanovovalo, že chudobný majú nárok na dary z plodov zeme, čím boli pozostatky po zožatí, alebo úroda na okrajoch polí, ktorá sa mala ponechať pre potreby chudobných.

Desiatky dávali tí, čo mali majetky každý tretí a šiesty rok v prospech chudobných. Proroci v starom zákone ostro kritizovali bohatých a mocných, kvôli utláčaniu biednych, chudobných, chorých a slabých. Starozákonnú tradíciu zmenil Ježiš ako Mesiáš, ktorý poukázal na hodnotu večného života spasením duše a podriadil jej hodnotu zdravia, moci i bohatstva. V novom zákone sú uvedené myšlienky ideálu Božieho kráľovstva, ktorá vyžaduje lásku k bohu i k blížnemu a ktorá má byť nesebecká, pokorná, starostlivá a má sa prejavovať konaním voči slabším .

V období stredoveku židovské obce sa starali o osamelých, chudobných, chorých, o siroty, ale aj o pocestných v obecnom útulku, neskôr vznikali aj spolky. S myšlienkou charity sa stretávame v celej židovskej histórii. Aj keď prvé tri storočia sú poznamenané brutálnym prenasledovaním kresťanstva, napriek tomu naďalej pretrvávajú dobročinná pomoc pre odkázaných.

Pre stredovekú spoločnosť bolo typické, že kládla vysoké nároky na vykonávanie manuálnej práce v súvislosti s obrábaním pôdy. Ľudia žili na pokraji hladomoru a epidémií. Starý človek však sa mohol spoľahnúť na starostlivosť svojej rodiny, avšak netýkalo sa to mentálne a telesne postihnutých, ktorí boli klasifikovaní ako ľudia v nepriazni Boha a preto im dokonca hrozilo vyhnanie. Ich hlavnou obživou sa stala žobrota. Kedykoľvek mohli byť trestaní a uvrhnutí do väzby. Nemali žiadne práva. Veľkým problémom bola vyskytujúca sa morová epidémia.

2.2 Organizovaná forma pomoci

Zlom v kresťanskej dobročinnosti nastáva vydaním takzvaného Milánskeho ediktu roku 313. Od tej doby mohla byť kresťanská charita vykonávaná verejne bez prenasledovania. (O. Matoušek, 2001, s. 88). Okrem almužny pri kostoloch bola starostlivosť o chudobných uskutočňovaná aj v kláštoroch. V roku 361 Martin z Toursu založil prvý kláštor na galskej pôde v Ligugé. Prvý rozsiahly kláštor západnej cirkvi vybudoval sv. Benedikt z Nursie roku 529 na hore monte Cassino, ktorý sa stal základom rehoľného života v ďalšom období. Charite, organizovanej vo farnostiach sa v dobe mieru a dostatku úrody dobre darilo, avšak dochádzalo k oslabovaniu tohto systému v období vojen, hladomoru a epidémii.

V stredoveku sa postupne začala výstavba ústavov pre ošetrovanie chorých, opustených kojencov, sirotince, starobince a chudobince. Za vlády Karola Veľkého cisára rímskej ríše, ktorý žil v rokoch 742-814 bol vydaný súbor zákonov a nariadení nazvaných „kapitulare“ v ktorom sa ukladá lénnym pánom povinnosť starať sa o svojich poddaných za všetkých okolností. Sústavnejšia charitatívna aktivita bola v stredoveku záležitosťou cirkvi, ktorá vytvárala špecializované inštitúcie, ako útulky v blízkosti kostolov a kláštorov. Jedným z hlavných prostriedkov starostlivosti o chudobných boli špitále, ktoré vznikali od 11. storočia. Špitále zriaďovali biskupi, farári a kláštory, neskôr aj mestá.

V roku 1238 v Trnave založili františkánsky kláštor, roku 1250 kláštor v Bratislave. V roku 1288 v Spišských Dravcoch antoniti postavili veľký kláštor s nemocnicou, ktorému podliehali všetky nemocnice v Uhorsku. Zo zachovalých prameňov sa dozvedáme, že pravdepodobne k jedným z najstarších útulkov pre starých ľudí na Slovensku patrí Trnavská Útulňa pre práceneschopných starcov, ktorá existovala už v roku 1363. Bola umiestnená v bývalom kláštore pri kostole sv. Heleny. Útulňa poskytovala zaopatrenie pre starých ľudí oboch pohlaví až do smrti. Svoje služby poskytovala predovšetkým opusteným chudobným starým ľuďom takmer 600 rokov. Jej cieľom bolo poskytnúť možnosť dôstojného ukončenia života aj najbiednejším občanom Trnavy (M. Oláh, et.al. 2006, s. 23).

Vo Florencii vzniklo v 13. storočí asi 30 špitálov, v Kolíne nad Rýnom 11 špitálov. V starostlivosti o chorých a postihnutých sa angažovali ženské rady, najmä rehoľné spoločnosti milosrdných sestier, vznikali aj špeciálne bratstvá, ktoré pre svojich členov zriaďovali rôzne cechy. Nárast chudoby v 13. a 14. storočí spôsobil, že cirkevné inštitúcie

neboli schopné sa starať o všetkých, ktorí to potrebovali. Pomoc žobrákom poskytli obce. Zakladali sa chudobince, ktoré boli odkázané na dobrovoľné príspevky, postupne sa stali verejnoprávnymi inštitúciami.

Už v 12. storočí začali v západnej Európe vznikať cechy majstrov, v 15. a 16. storočí vznikali i cechy tovarišov, ktoré zabezpečovali ochranu tovarišom v čase choroby, alebo pri hľadaní práce doma i v zahraničí. Tieto cechy mali výrazný politický ráz, preto často dochádzalo k štrajkom a tak v 18. storočí boli cechy tovarišov aj zrušené, avšak sa zachovali podporné spolky náboženského charakteru.

Na podklade myšlienok najznámejšieho reformátora kresťanskej cirkvi Martina Luthera na sklonku stredoveku vznikli v niektorých mestách zákony pre chudobných v rokoch 1520-1521 známe ako - wittenberský rád o žobraní. Za dôležitú úlohu označil odstránenie žobrania a to tak, aby mestá sa postarali o chudobných, prípadne vyzvali aj okolité dediny na výpomoc, aby prispeli. Postupne nasledovali jeho príklad aj ďalší reformátori. V roku 1520 v Amsterdame, v Holandsku a v roku 1572 v Augspurku, vznikli prvé európske sirotince. V roku 1553 bol založený ústav pre mladistvých delikventov v Anglickom Bridevelli z podnetu kráľa Eduarda VI.

O počiatkoch štátnej garancie môžeme hovoriť na začiatku 16. storočia, keď anglický panovník Jindřich VIII. vydal nariadenie, že žobranie musí byť žobrákom povolené starostom, prípadne zmierovacím sudcom na určitom vymedzenom území. Tak prvýkrát boli chudobní registrovaní čo bolo ukazovateľom ich početnosti. Ríšsky policajný rád, ktorý bol vydaný rakúskym cisárom Ferdinandom I. v roku 1552 ustanovoval domovské právo, z čoho vyplynula pre obec povinnosť postarať sa o osoby v prípade núdze.

Protestantským princípom bolo, že chudobných, ktorí sú práceschopní treba vychovať k práci, a že podporovať sa majú len tí, ktorí schopní práce nie sú. Týmto princípom sa riadil aj anglický zákon o chudobných kráľovnej Alžbety z roku 1601, ktorý podroboval starostlivosť chudobných obecným štátnym predpisom. Tento zákon ukladal monitorovať chudobných a hendikepovaných a niesť za nich zodpovednosť kde nepočítal s cirkvou ako s inštitúciou, ale miestnym úradom, ako aj príbuzným a dozorcami nad chudobou čo bol novým typom mestského úradníka.

Počas renesancie sa do popredia dostalo meštianstvo. Od 16. stor. sa zakladali chudobince, ako ústavy pre opustené deti. V 16. a 17. stor. bol rozvoj meštianskej starostlivosti o chudobných zabrzdený. Vďaka rekatolizácii bola posilnená moc cirkvi a habsburskej monarchie. V roku 1620 bol cisárom Ferdinandom I. zriadený v mieste bývalého Bohuslavova špitál, dovedy najväčšia pražská nemocnica Milosrdných bratov, ktorá svoju

funkciu plnila až do 20. storočia. Bolo to prvým zariadením na území „Koruny české“ ktoré bolo funkčne rozdelené na nemocnicu poskytujúcu zdravotnú starostlivosť a špitál pre sociálnu starostlivosť.

Na začiatku novoveku štát sa neusiloval o uplatnenie komplexnej sociálnej politiky. V renesančnom období ožíva antický vzor inštitucionalizovanej solidarity obmedzené na príslušníkov jedného remeselníckeho, resp. umeleckého cechu. Cechy okrem toho, že dbali o kvalitu práce a určovali spodnú hranicu cien, podporovali aj svojich členov, ktorí sa dostali do problémov a ťažkostí. Prostriedky získavali z dedičstva alebo z darov. Podporovali aj členov rodiny, spočiatku v prípade pracovného úrazu člena cechu, alebo bratstva, ktorého následkom bola smrť či invalidita. Z prostriedkov bratskej pokladne, do ktorého člen prispieval.

Vo vývoji sociálno-politických názorov majú svoje opodstatnené miesto i sociálne teórie a názory utopistov. Proces postupujúceho rozpadu stredovekej spoločnosti a utváranie nových vzťahov sociálneho usporiadania našli v 16. stor. svoju ozvenu v podobe nových sociálno-filozofických koncepcií. Renesančné sociálno-utopické myslenie výrazným spôsobom zakotvené v prúde európskeho humanisticky orientovaného myslenia, predstavovalo teoretickú reflexiu procesov sociálnej a majetkovej diferenciacie. Výrazne sa v tomto období prejavovalo projektovanie ideálnych foriem sociálnej organizácie do budúcnosti. (A. Tokárová, 2003, s. 98)

Najväčším predstaviteľom utopizmu bol Thomas More (1535), ktorý rozpracoval obraz ideálnej spoločnosti založenej na spoločenskom vlastníctve, vysoko organizovanej výrobe a spravodlivom rozdeľovaní spoločenského bohatstva. Utopické sny pretrvali až do 19. storočia. V neskoršom období názory utopistov boli založené na praktickejšom uplatnení. Napríklad Robert Owen namiesto súkromného vlastníctva zamýšľal zaviesť spoločné vlastníctvo, namiesto náboženstva vedu a miesto vtedajšej formy rodiny manželstvo založené na vzájomnej príťažlivosti. Jeho snahy o zlepšenie postavenia robotníkov však stroskotali. Jeho cieľom bolo výchovou dosiahnuť zmeny v správaní a konaní ľudí, skrátil pracovnú dobu, zvýšil mzdy robotníkom, zriadil školu, vyplácal robotníkom podporu v nezamestnanosti.

V roku 1656 v Paríži a neskôr v každom meste Francúzska boli založené pod civilnú správu spadajúci Všeobecný špitál ako paralelná štruktúra k existujúcim cirkevným charitatívnym inštitúciám Grande Aumonie – chudobný, chorí, invalidní i duševne chorí. Reformačné cirkevné hnutie v 16. storočí a osvieteniská ideológia pôsobiaca na panovníkov a veľmožov postupne v niektorých európskych krajinách viedli k redukcii počtu kláštorov

a iných cirkevných inštitúcií, ktoré sa predtým starali o hendikepovaných. Aj to vytváralo tlak na štát, aby sa staral o chudobných a hendikepovaných.

Liberálne koncepcie spoločnosti vznikli v 17. a 18. storočí založené na teóriách, ktorých základom bol spoločný názor na podstatu spoločnosti jej prebiehajúcich procesov.

V roku 1782 Jozef II. V rakúskej monarchii zaviedol takzvané „farné“ pre chudobné inštitúcie, ktoré podliehali krajským úradom a boli podporované z verejných financií. Začali sa budovať siete útulkov pre chudobu. Jozefínske reformy viedli k zrušeniu mnohých kláštorov, v ktorých sa zriaďovali nemocnice, sirotince, väznice, blázince a iné štátom kontrolované zariadenia pre hendikepovaných ľudí. Vtedajšie zákony z dnešného hľadiska boli represívne.

V protireformačnom období vznikali katolícke jezuitské rády starajúce sa o vzdelávanie menej majetných. V roku 1859 založil Don Bosco rehoľnú spoločnosť seleziánov, ktorých hlavným programom bola výchova chudobných a ohrozených chlapcov. Činnosť vznikajúcich rádov a kongregácií už v podstate zodpovedal dnešnému pojatiu sociálnej práce ako špecializovanej činnosti, v miere angažovanosti na osudy klientov, dokonca aj na viac. Kongregácie mali menej mníšsky charakter a boli viac orientované na praktické potreby doby a spoločnosti súvisiace so sociálnymi a vzdelávacími oblasťami. (O. Matoušek, 2001, s. 91)

Rakúsko-Uhorský zákon o chudobných z roku 1862 stanovil, že bremeno za chudobných mala niesť obec a ak sa jeho možnosti vyčerpali, tak starostlivosť prebrala potom kraj. Obce formou obecných vyhlášok vydávali svoje vlastné zákony pre chudobných a podrobne v nich upravovali nároky na dávky a služby. V USA sa spočiatku starostlivosť o chudobných a hendikepovaných riadila úpravami „alžbetinského zákona o chudobných“ v jeho neskorších verziách, ktoré nezávisle na sebe prijímali jednotlivé americké štáty.

V európskych podmienkach môžeme organizovanú formu účinnej pomoci odkázaným sledovať už od 9. storočia nášho letopočtu. Vo svojich začiatkoch bola takmer výlučne viazaná na kláštory a rôzne cirkevné spoločenstvá, ktoré pomáhali aj cudzincom a pocesným, ktorí sa dostali do ťažkostí poskytnutím nocľahu a stravy. Postupne sa táto pomoc špecializovala podľa jednotlivých národov. Rehoľné spoločenstvá vznikali, ako reakcia na aktuálne potreby spoločnosti, ktorými bola nielen charitatívna oblasť, ale aj aktivity v zdravotnej činnosti, výchovno -vzdelávacie aktivity a podobne. Popri nich sa starostlivosťou v sociálnej oblasti zaoberali v stredoveku aj mestá a obce. V mestách tak postupne vznikali sirotince, útulky, rôzne druhy „výchovní“, mestské nemocnice, ktoré boli kombináciou domova, alebo útulku pre starých ľudí s ošetrovateľskou starostlivosťou.

Starostlivosť o chudobu patrila k morálnym povinnostiam obcí. S narastajúcim počtom dedinskej a mestskej chudoby ako aj množstvom žobrákov sa obce snažili túto povinnosť minimalizovať.

Aj na našom území najstaršiu formu pomoci v núdzi poskytovala cirkev v náboženských obciach a kláštoroch. Zakladali sa radové nemocnice a útulky pre chudobných a zmrzačených, starcov, siroty, slepcov a ľudí postihnutých živelnou pohromou. Nemocnice a chudobince sa nazývali špitály. V roku 929 prvý špitál sa zriadil v Prahe v Čechách. Prednostne boli prijímaní tí, ktorí mali – nadačný nárok, ktorí dávali kláštoru či špitálu ešte skôr dary, alebo odkázali majetok a až tak mali nárok chudobnejší. Sústava špitálov bola skoro zrušená husitmi v období revolúcie, ale pretože ani oni nedokázali bojovať s chudobou a chorobami opäť sa usporadúvali zbierky na ich podporu. Keďže rástol počet žobrákov boli prijaté opatrenia na ich vyhostenie za mestské hradby.

Tak ako v iných krajinách začali vznikať cechové združenia a bratské spolky. Cechy slúžili ako ochránárska organizácia. V 14. a 15. storočí počet cechov narastal. Ich úlohou bolo aj potlačovať konkurenciu a stanovenie jednotných cien.

Od 18. stor. prechádzala európska spoločnosť radou zmien ako v sociálnej, tak v ekonomickej sfére. Začali sa v tom období presadzovať snahy o budovanie azylových zariadení a liečební. Pozitívnu zmenu prinieslo v starostlivosti o chudobných opatrenia grófa Jana Buquoye, ktorý v roku 1779 na svojom panstve zriadil ústav pre chudobných, neskôr pomenovaný „Spolok lásky k blížnemu“ (O. Matoušek 2001, s. 114). Každé jeho panstvo bolo rozdelené podľa farných obcí na chudobné obvody, ktoré riadil farár za pomoci účtovníka. Farár sa staral o zbierky, z ktorých udeľoval pod dozorom vrchnosti potrebnú pomoc chudobným.

V období svojej vlády vybudovala aj Mária Terézia rozsiahlu sústavu predovšetkým obecného školstva a škôl vyššieho stupňa, učiteľských ústavov a reorganizovala univerzitné štúdium. Výrazným problémom bolo množstvo zanedbaných detí do tej doby takzvané deti ulice, keď rodičia síce boli zamestnaní ale o deti sa nestarali. Kapacita siroticov a iných zariadení podobného charakteru nepostačovala na pokrytie starostlivosti. Preto tieto deti boli posielané do tkáčskych škôl už od šiesteho roku veku. Deti boli síce za prácu platení, ale dostávali veľmi nízku mzdu. Zároveň boli vyučovaní, avšak iba dve hodiny týždenne sa učili čítať a písať.

Koncom 18. storočia katolícka cirkev pod vplyvom osvietenských reforiem prichádzala o rozhodujúce postavenie v oblasti starostlivosti o chudobných. Jozef II. zrušil niektoré hygienicky nevyhovujúce špitály. Miesto nich cisár zriadil nové zdravotno-sociálne

inštitúcie. V roku 1789 chorobinec na Karlově s oddelením pre duševne chorých. Cisárovou ďalšou významnou iniciatívou v oblasti starostlivosti o deti bolo vybudovanie „sirotinca“ vo Viedni 1784, kde bola poskytnutá starostlivosť nielen o siroty, ale aj o nemanželské deti.

„Pravidla direktívna“ vydané v roku 1781 Jozefom II., ktorý sa inšpiroval nepochybnou činnosťou grófa Buquoye. určovala poriadok novozriadených inštitúcií ako boli sirotince, pôrodnice, nemocnice a chudobince. Ale podporovala rozvoj ústavných foriem pomoci. Na základe týchto predpisov boli do konca roku 1787 vo všetkých slovansko-nemeckých krajinách zavedené napríklad farné ústavy pre chudobných, ktoré sa stali základom pre „verejnú chudobu“ a plnili svoje poslanie až do vydania domovského zákona roku 1863. Boli financované verejnými zbierkami a darmi z dedičstva, napríklad to boli odkazy súkromných osôb, zákonnými podielmi z pozostalosti po katolíckych duchovných, percentá z výťažku filantropických akcií a dokonca i z výnosu peňažitých pokút, ktoré sa uložilo.

V roku 1863 neboli síce farné ústavy formálne zo zákona zrušené, ale ich majetok bol prevedený na príslušnú pokladňu pre chudobných. V roku 1868 podľa zákona pre chudobných sa upravila povinnosť obce starať sa o občanov, ktorí sa ocitli v núdzi po vyčerpaní všetkých možností o starostlivosť v rodine. Táto starostlivosť obsahla povinnosť poskytnúť chudobným a ich rodinným príslušníkom nevyhnutnú výživu a to stravu, ošatenie, ubytovanie, svetlo a kúrenie a to peňažitou formou, alebo formou naturálií, ako ošetrovanie v chorobe či starostlivosť o výchovu ich potomkov.

Ďalšia forma pomoci spočívala v umiestnení v ústavoch, a teda aj v chorobincoch a chudobincoch. Do nákladov pre domovské obce sa započítavala iba nutná výživa, strava a zaopatrenie v nemocnici.

V 19. stor. dochádza v dôsledku industrializácie k rozvoju miest a k zbedačovaniu širokých vrstiev obyvateľstva. Deti už od veľmi nízkeho veku boli prinútené venovať sa práci. Narastalo tuláctvo, kriminalita a zvýšil sa počet žobrákov. Občiansky zákon z roku 1811 ako prvá zákonná právna norma zabezpečila právne postavenie dieťaťa v rodine, jeho nárok na výživu a výchovu, ochranu súdom, ktorému sa uložila povinnosť dozoru a zákroku v prípade potreby zvláštnych výchovných opatrení.

Na ňu nadväzuje školský zákon z roku 1869 a upravuje i zriaďovanie ústavov pre deti „zanedbané a opustené“. Avšak aj keď súd by rozhodol dieťa odňať rodičovi, nemali kam dieťa umiestniť. Trestný zákon z roku 1852 síce chránil mládež proti nezákonnému jednaniu iných osôb, ale ani ten to neriešil daný problém. Až začiatkom 20. storočia bola

takáto rozporuplná a náhodná starostlivosť o deti, ktorá dovedy viac menej bola realizovaná prevažne cirkvou, postupne premenovaná na organizovanú pomoc a to na princípoch individualizácie a prevencie.

Prvým dokumentom katolíckej cirkvi, kedy pápež zaujal kritický postoj k hospodársko-sociálnej problematike zameranej na obranu robotníkov proti ponižovaniu a vykorisťovaniu bola encyklika Rerum novarum, vydaná pápežom Levom XIII. v roku 1891. Od toho roku sa rozvíjajú dejiny sociálnej náuky cirkvi rozpracované v sociálnych encyklikách pápežov a v dokumentoch 2. vatikánskeho koncilu.

Spoločnosť si postupne začala uvedomovať, že krátkodobá zmena pomerov jednotlivca neodstráni príčinu chudoby. Na našom území bola verejná starostlivosť o chudobných legislatívne upravená až v polovici 19. storočia a zachovala si svoje historicky ustálenú formu ako starostlivosť poskytovaná obcami, na miestnej úrovni. Tento trend súvisel s vývojom už v okolitých krajinách, kde so zavedením povinnosti poskytnúť starostlivosť o chudobných mestami a obcami postupne zavádzala inštitúcia domovského práva.

Domovské právo bolo zavedené ako súbor práv a povinností, ktoré vyplývali z právneho stavu medzi príslušníkom obce, ktorý mal voči obci domovské právo a obcou samotnou. (O. Matoušek, 2007, s.). Zákon o domovskom práve stanovil obsah domovského práva ako právo na pobyt v obci a nárok na zaopatrenie chudobných. Domovské právo v obci prislúchalo každému štátnemu občanovi Československa, ale iba v jednej obci. Domovské právo bolo možné nadobudnúť dosiahnutím verejného úradu, alebo prijatím do obecného zväzku zo strany príslušnej obce a to dobrovoľne alebo vynútené.

Vynútené prijatie do obecného zväzku prichádzalo do úvahy, pokiaľ sa dotýčny zdržoval nepretržite a dobrovoľne v obci bez toho, aby bol na obťaž verejnej chudobe. Domovské právo bolo možné rovnako nadobudnúť narodením, legitimáciou manželského dieťaťa a vydaním sa. Môžeme skonštatovať, že zákon o domovskom práve stanovil obsah domovského práva a to ako právo na pobyt v obci a nárok na zaopatrenie chudobných. Avšak treba dodať, že až do konca 19. stor. bola spoločnosť presvedčená, že chudobince a donucovacie pracovné postupy sú najlepšou formou verejnej, obecnej i mestskej sociálnej starostlivosti.

V roku 1918 štát prijal sociálnu legislatívu z Rakúsko-Uhorska. Bola potrebná tvorba nových sociálnych opatrení a vyžadoval sa vlastný a nezávislý postup, citlivá reakcia na domácu situáciu. Pretože na uplatňovanie sociálnych opatrení má bezprostredný vplyv ekonomická situácia štátu a tieto dve stránky sa nedajú ani v teoretickej rovine oddeliť.

Sociálna práca vznikala ako samostatná profesijná špecializácia v priemyselných krajinách Európy a v USA až na konci 19. stor. V druhej polovici 19. stor. sa začali šíriť socialistické ideje. Vznikajúce štátne systémy sociálneho zabezpečenia nepočítali s tým, že by ich využívalo mnoho ľudí. Spočiatku služby a dávky boli adresované tým čo boli v najväčšej núdzi a teda v zúfalej situácii ako uvádza O. Matoušek (2001, s. 98). Vykonávali sa opatrenia aby nedošlo k zneužívaniu dávok. V období medzi prvou a druhou svetovou vojnou došlo k presadzovaniu zavedenia plošných podpôr hendikepovaným.

V priebehu 19 stor. spolu s reformami v štátnej sfére vznikali nové cirkevné iniciatívy, ktoré sú podobné dnešným formám sociálnej práce. Jedným z nich ako uvádza O. Matoušek (2007, s. 22) bol komunitný projekt starostlivosti o chudobných v západoeurópskych krajinách anglická Carita Organization Society (COS) založená roku 1869 reverendom Thomasom Chalmersom. Členovia týchto organizácií navštevovali chudobných v ich obydliach a spojovali pastoračnú činnosť materiálnou výpomocou. V tej dobe stále prevládala názor, že sociálne vylúčený si môžu sami za svoje postavenie. Z dnešného hľadiska tieto služby mali manipulatívny charakter, súviseli s posilňovaním žiaducej hodnotovej orientácie cieľovej skupiny.

Neskôr v Londýne sa zakladá tzv. Toynbee Hall duchovný Samuel Barnett, kde sa pokúša formou poradenstva zlepšiť situáciu ľudí, ktorí prichádzajú za prácou do mesta a stávajú sa obeťami nepriaznivých pracovných a bytových podmienok. Toto centrum je zároveň predobrazom dnešných občianskych a iných poradenstiev slúžiacich miestnemu spoločenstvu.

V druhej polovici 19. stor. vznikali cirkevné organizácie pre mládež (YMCA, YWCA Selezianska kongregácia, Skaut), v ktorých našli príležitosť k mimoškolskému vzdelávaniu, športu a rekreácii a ktoré dodnes zachovali svoju aktívnu činnosť. Tieto organizácie s mládežou poslúžili ako preventívne opatrenie pred zlyhaním mládeže. Doteraz poslednou veľkou cirkevnou iniciatívou v oblasti sociálnej starostlivosti bol vznik Spoločenstva misionárok lásky Sestry matky Terezy zameraných na chudobných ľudí a bezdomovcov.

Prvé špecializované školy sociálnej práce sa objavili tesne pred začiatkom 20. storočia ako uvádza O. Matoušek (2001, str.101.) v Amsterdame, New Yorku a Londýne. Najprv vo forme krátkodobých kurzov. Do začiatku 20. stor. vznikli ďalšie školy sociálnej práce v Európe, v Severnej a južnej Amerike. Cirkevných škôl bolo stále menej, prevládali svetské školy. Prevládajúcou metódou sociálnej práce bola – prípadová práca a práca s rodinou.

Začiatkom 20 stor. ako ďalej uvádza Matoušek sa objavili prvé vedecké štúdie týkajúce sa sociálnych súvislostí chudoby od Charlese Booth a Seebohma Rowntreeho, ktoré spôsobili zmenu vtedajších konvenčných názorov na zdroje chudoby a pripravili pôdu tomu, aby starostlivosť o sociálne hendikepovaných ľudí vo väčšej miere preberal štát.

Pred prvou svetovou vojnou sa v sociálnej práci začína presadzovať ako metóda skupinová práca a komunitná práca. Prominentnými priekopníkmi v presadzovaní sociálnej práce boli ženy, ktoré v tomto novom zamestnaní sa mohli presadzovať čo prospelo k prehĺbeniu emancipácie žien. Pozostatkom tohto vplyvu je pretrvávajúca feminizácia v povolani sociálnych pracovníkov.

Američanka Mary Richmondová sa zaslúžila o vydanie vplyvného spisu v roku 1917 s názvom „Sociálna diagnóza“. Autorka klienta vníma ako súčasť rodiny a spoločenskej skupiny. Cieľom sociálnej práce podľa nej má byť objektívne zhodnotenie potrieb klienta, rodiny a sprostredkovanie adekvátnej pomoci. Ďalšou priekopníckou prácou bol titul „Čo je prípadová práca“ z roku 1922 (O. Matoušek 2001, str. 102). Opisuje túto metódu ako pomoc pre klienta pri pochopení jeho možností pri zlepšovaní jeho situácie.

V prvom desaťročí 20. storočia vznikajú prvé národné spoločnosti sociálnych pracovníkov. V roku 1935 v USA bol prijatý zákon o sociálnom zabezpečení, ktorým sa federálny štát zaviazal garantovať každému občanovi istý minimálny životný štandard. Neštátne organizácie od tej chvíle prestali poskytovať finančnú a materiálnu pomoc odkázaným.

V uvedenom zákone sa formulovali základy systému sociálneho zabezpečenia a to:

- Sociálne poistenie platené poistenému
- Verejná podpora financovaná z rozpočtu federácie, štátu a z miestnych daní – čo sa spočiatku poskytovala deťom, starým ľuďom a slepým a neskôr matkám s malými deťmi
- Zdravotné a sociálne služby

Za zmienku stojí, že profesionálna sociálna práca začína byť v dobe medzi svetovými vojnami ovplyvňovaná psychológiou a pedagogikou. Po druhej svetovej vojne v USA politika voči nemajetným sa sprísnila. Zaviedol sa systém námatkových kontrol v domácnostiach ľudí, ktorí poberali dávky.

Koncom štyridsiatych rokov Maxwell Jones na psychiatrickej pôde zavádza model starostlivosti formou takzvanej terapeutickej komunity. Tento model sa neskôr využíva aj v oblasti starostlivosti o ľudí závislých na drogách a v šesťdesiatich rokoch je transformovaný do zariadenia typu daytop, kde platí princíp spoluzodpovednosti klienta za priebeh a výsledok liečby.

V roku 1953 zakladá anglikánsky kňaz Chad Varah systém telefonickej pomoci ľuďom v kríze, ktorý sa neskôr šíri v Európe i v zámorí pod názvom linka dôvery .

Po druhej svetovej vojne sa sociálni pracovníci začínajú venovať aj prevencii zlyhania súbežne s testovaním účinnosti týchto programov orientujúc sa na ohrozené deti a mládež v spolupráci s odborníkmi a špecialistami z rôznych oblastí.

V šesťdesiatich rokoch 20. stor. americké vlády vyhlásili program boja s chudobou. Finančná pomoc začala byť poskytovaná aj úplným rodinám s dvoma nezamestnanými rodičmi. Podporili sa programy predškolskej výchovy pre deti z chudobných rodín a rekvalifikačné kurzy pre nezamestnaných dospelých. Sociálna práca, ako odbor sa v poslednom desaťročí dostáva stále viac do sféry štátu. Toto posledné desaťročie je v Európe a USA z hľadiska sociálnych vecí nazvané érou ľudských práv. Všeobecnú deklaráciu ľudských práv prijala OSN v roku 1948. Sociálna politika demokratických štátov ako uvádza O. Matoušek (2001, str. 106) je však ovplyvňovaná viac skladbou politických síl v jednotlivých štátoch a ich schopnosťou kooperovať.

Šesťdesiate roky sa vyznačujú prebiehajúcimi intenzívnymi terapeutickými činnosťami v terapeutických komunitách s vlastnou zodpovednosťou klientov za proces vlastných zmien so spoluúčasťou a aktivitou. Týkalo sa to najmä ľudí závislých na návykových látkach a ľudí duševne chorých. Vznikajú terapeutické a preventívne programy so zameraním na najohrozenejšie skupiny napríklad detí z nefunkčných rodín, užívateľov drog, ľudí prevádzajúcich prostitúciu, prepustených z väzenia, páchatel'ov domáceho násilia. Budovali sa špecializované poradne pre širokú škálu cieľových skupín.

V súčasnej dobe v Európe prebieha diskusia o sociálnych právach občanov a nutnosťou ich zakotvenia v záväzných normách - Listina základných práv a slobôd obsahujúcej formy nárokov na pomoc v hmotnej núdzi a v starobe, nárok na vzdelanie, na prácu a na slobodnú voľbu povolania, na ochranu zdravia a na pomoc štátu v čase, keď rodičia sa starajú o malé deti.

Najpálčivejšie sa vyníma súčasná téma sociálnej práce týkajúca sa etnických menšín a depriváčnych vplyvov veľkých miest. Trvale sa sociálna práca venuje problémom spojeným s chudobou, starobou, delikvenciou, ako aj delikvenciou mládeže, s nezamestnanosťou, s mentálnym a telesným hendikepom, s chorobou, so zneužívaním detí, žien a prostitúciou.

Každé obdobie vývinu má svoje charakteristické myšlienky a teórie, ktoré odrážajú daný stav myslenia, kultúry, ekonomiky a politiky. Je potrebné si uvedomiť, že každá

z myšlienok i každá teória mala svoj význam pre epochu keď vznikla a mala aj svoju hodnotu založenú na kritérií danej doby.

3 GENÉZA VÝVOJA SOCIÁLNEJ PRÁCE NA SLOVENSKU

Tak ako v ostatnej časti Európy, aj na Slovensku sa začala zameriavať činnosť na pomoc najcitlivejším skupinám obyvateľstva a to deťom, chorým, starším ľuďom, a ľuďom žijúcim na pokraji spoločnosti. Chudoba bola považovaná za najzávažnejší sociálny problém. Poznatky o právnom rámci sociálnych služieb v období zániku Rakúsko – Uhorska a medzivojnového obdobia Československa nám poskytujú obraz z dejín sociálnej práce a služieb, ktorý nám poslúži ako inšpirácia v dnešných časoch a zároveň poukazuje na dedičstvo, ktoré prekonávame i v súčasnosti.

3.1 Etapy 1918 – 1938

Rok 1918 zohral v dejinách Čechov a Slovákov obrovskú úlohu. Priniesol veľké zmeny týkajúce sa nielen oblasti štátneho zriadenia, ale určitým spôsobom poznačil a nasmeroval i ďalší rozvoj a život obyvateľstva. Najvýznamnejším historickým medzníkom sa stal vznik československého štátu. (L. Haburajová Ilavská, 2009, s. 39).

Medzi prvé opatrenia vládnych orgánov ČSR po októbri 1918 patrili práve legislatívne opatrenia. Po vzniku Československej republiky v roku 1918 došlo k takzvanej recepcii rakúsko-uhorského práva, to znamená, že veľké množstvo rakúsko-uhorských predpisov sa prevzalo do právneho poriadku ČSR. K tomu došlo recepčným zákonom to je zákon č.11/1918 Zb. zákona o zriadení samostatného československého štátu.

Starostlivosť o chudobných bola podporená iba vo výnimočných prípadoch pokiaľ neexistovali iné zdroje podpory. Na prvom mieste výpomoc sa vyžadovala zo strany rodiny, až potom z iných systémov verejného zabezpečenia, zabezpečenie zo strany spolkov, fondov a iných súkromnoprávných subjektov.

Medzi prvé opatrenia vládnych orgánov ČSR po októbri 1918 patrili práve legislatívne akty na zmiernenie sociálnych dopadov nezamestnanosti. Už 10. decembra schválil zákon č. 63 o štátnej podpore v nezamestnanosti. Na podporu mali nárok pracujúce osoby existenčne odkázané výlučne na mzdu, ktoré podliehali nemocenskému a penzijnému poisteniu. Výška podpory závisela od mzdy a počtu rodinných príslušníkov. Pohybovala sa od 0,60 do 5 Kč na deň, čo v porovnaní s vysokými povojnovými cenami možno nazvať almužnou. Vyššie podpory parlament odmietol s odôvodnením, že by nezamestnaných zvädzali k záhaľčivému životu, vyvolávalo by to morálne neudržateľný stav dôchodcov

bez práce, ktorý v spoločnosti súkromnokapitalistického zriadenia je možný len pre úzky kruh vyvolencov šťasteny.(M. Oláh, et. al. 2008).

Na Slovensku poisteniu podliehala iba časť zamestnancov priemyslu, živností a terciálnej sféry. Pomalý rast zamestnanosti viedol k predĺženiu platnosti zákona o štátnej podpore v nezamestnanosti. Podpory pre nezamestnaných zaťažovali štátne financie.. Konali sa jednorázové charitatívne akcie, usporadúvané štátom. Boli to ošacovacie a stravovacie akcie. V rokoch 1920-1930 do západnej Európy a Zámoria sa vysťahovalo okolo 180 tisíc osôb.

Už za prvej československej republiky, kedy v roku 1928 bol v rámci Medzinárodnej konferencie sociálnej služby v Paríži usporiadaný prípravný Československý zjazd sociálnej a zdravotnej práce, kde sa objavili nové myšlienky poňatia pojmu sociálna práca, sociálna starostlivosť, sociálna politika a iných pojmov, ktoré s tým súvisia. Súčasťou zjazdu bolo prednesenie príspevkov na tieto témy významnými osobnosťami politického i spoločenského života. Význam spočíva v tom, že príspevky ako aj referát Eduarda Beneša o Medzinárodnom vývoji sociálnej politiky, kde sociálnu politiku vymedzuje ako štátom riadené úsilie, ktorého cieľ smeruje k dosiahnutiu spravodlivosti v najširšej možnej miere. Jeho program je celková reforma spoločenských zariadení smerujúcich k vyrovnávaniu sociálnych nerovností a zároveň aj v súčasnosti stále uplatňovaná definícia Inocenta Arnošta Bláhu, ktorý definoval v rámci svojho referátu sociálnu prácu ako „špecializovanú činnosť, represívnu, preventívnu či smerujúcu k odstráneniu sociálnych nedostatkov , a to za predpokladu, že je vykonávaná na základe odbornej prípravy“. K týmto myšlienkam doložil, že ucelené vzdelanie sociálny pracovník môže získať pri vysokoškolskom štúdiu. (M. Oláh, et. al. 2008, s.25).

V roku 1929 vypukla najväčšia svetová hospodárska kríza v dejinách. Do ČSR sa rozšírila až roku 1931 a kulminovala roku 1933. Chronická nezamestnanosť následkom ktorej nastal materiálny nedostatok zapríčinila aj zhoršenie zdravotného stavu obyvateľstva a to aj psychické problémy zo sklamaní a beznádeje. Šírili sa rôzne typy asociálnych javov, vznikali radikálne politické hnutia. V rokoch 1936 – 1937 bola prekonaná hospodárska depresia a nastala konjunktúra.

V roku 1940 vznikol Ústredný úrad práce s oblastnými pobočkami, ktorého úlohou bol nábor pracovníkov do strategických oblastí ekonomiky a do Nemecka. Zaviedla sa pracovná povinnosť pre osoby od 18 do 60 rokov.

Dôležitým prvkom v politike sociálnej práce na Slovensku boli obce, ktoré realizovali svoju starostlivosť formou domovského práva upraveného podľa takzvaného domovského

zákona z roku 1886. Aby občan mohol obec žiadať o pomoc, musel mať v obci domovské právo. Získať ho mohol dvoma spôsobmi:

- Priamo – ak občan začal zastávať verejnú funkciu v obci ako poštár, lekár, notár, učiteľ, kňaz
- Nepriamo – získal ho po rodičoch, zákonné deti ju získali po otcovi, mimomanželské deti po matke, manželka po manželovi. Po rozvoje ju manželka strácala a dostávala domovské právo svojej rodnej obce.

Obec mohla odmietnuť domovské právo tomu, kto do obce prišiel po spáchaní trestného činu, alebo nespĺňal predpoklad, že sa dokáže sám slušne užiť, alebo nemohol predložiť z predchádzajúceho bydliska kladné hodnotenie svojej osoby.

Ten, kto nemal domovské právo v obci odkiaľ sa pomoc vyžadovala mal za prvej republiky nárok iba na časovo obmedzené obdobie zabezpečenú starostlivosť. V tom prípade voči domovskej obci vzniklo regresné právo, ktoré spočívalo v možnosti požadovať náhradu nákladov na poskytnutie starostlivosti. Zákon o chudobných rozlišoval rôzne formy starostlivosti o chudobných a to pravidelným podporovaním, prechodnou podporou a podporou formou naturálií, pričom o spôsobe rozhodovali obce.

Okrem finančnej podpory bolo možné poskytnúť sociálne služby v ústavoch rozhodnutím obce, ktorá mala možnosť žiadať úhradu za túto starostlivosť pokiaľ mal chudobný občan nejaký majetok, alebo ho nadobudol dedičstvom a pod. Umiestnenie v ústavoch sa považuje za veľký pokrok v pozitívnom smere pretože tu bolo postarané o chudobných po každej stránke. Domovské právo u nás platilo do roku 1948, potom bolo nahradené trvalým pobytom.

Rozvoj sociálnej práce bol ovplyvnený osobnosťou prvého prezidenta T. G. Masaryka, ktorý očakával, že sociálna práca v praktickej a teoretickej podobe sa bude v ČSR rozvíjať v duchu lásky k blížnemu ako konečného zmyslu života spoločnosti a bude orientovaná, ako účinná práca pre blaho všetkých.

Unikátne postavenie z ústavov v Európe mali Masarykove domovy s najmodernejším vybavením vtedajšej doby s dispozíciou divadelnej sály, kinosály, športových ihrísk, bazénov, knižníc. Boli to starobince, chorobince s ambulanciami, operačnými sálami, aj lôžkami pre deti.

Z dobročinných spolkov z obdobia prvej republiky boli známe takzvané vývarovne. Obce podľa zákona o chudobných boli podnecované k tomu, aby podporovali zriadenie pomocných a bratských pokladní a dobrovoľných ústavov. Medzi najvýznamnejšie dobrovoľné spolky na území Československa v tomto období patrí Spoločnosť Čs.

Červeného kríža, organizácia Okresnej starostlivosti o mládež ako aj Masarykova Liga proti tuberkulóze.

Veľkým problémom bolo zásobovanie obyvateľstva potravinami, nakoľko väčšinu poľnohospodárskych produktov zabavil ešte pred prevratom rakúsky štát. Československo sa stalo závislým na dovoze. Hrozil hladomor a revolúcia súvisiaca s povojnovou radikalizáciou. Vláda sa rozhodla stá milióny korún dotovať do drahého dovozu potravín. Aj veľká časť priemyslu bola zameraná na výrobu pre vojenské potreby. Bolo nutné túto výrobu prebudovať späť na mierové účely, čo si vyžadovalo značnú investíciu. Rýchly pád koruny a z toho vzniknutá deflačná kríza v roku 1922 vážne ohrozila vývoz a ťažko zasiahla priemysel.

Hospodársky vývoj republiky môžeme rozdeliť na nasledovné obdobia:

- Od vzniku republiky roku 1918 po deflačnú krízu roku 1922-najväčšie problémy
- Obdobie deflačnej krízy do konca konjunktúry v roku 1929
- Obdobie svetovej krízy od roku 1930

Aj keď po vojne sa ekonomické pomery postupne zlepšovali, aj tak celosvetová kríza tridsiatich rokov najmä z roku 1937 zasiahla veľký počet rodín. Zhoršenie životných podmienok a vzrastajúca nezamestnanosť mala za následok nárast chorobnosti, úmrtnosti, vzrast sociálnopatologických javov vrátane alkoholizmu, prostitúcie, trestnej činnosti mladistvých a rodinné rozvraty. Ale aj napriek všetkému sa československá mena stabilizovala.

Základným cieľom sociálnej politiky v prvej Československej republike bolo zlepšenie sociálnych pomerov širokých vrstiev. Bola to snaha o nápravu sociálnych rozdielov ovplyvnených majetkovými rozdielmi v spoločnosti. Vďaka snahám a úsiliu o poskytovanie sociálnej ochrany sa uchoval demokratický charakter republiky a to aj napriek šíriacej sa ideológii fašizmu v tridsiatich rokoch.

Najväčšmi pomoc potrebovali vojnoví veteráni, invalidi a pozostalí členovia rodín tých, ktorým sa z vojny nevrátili ich členovia. Vdovy po vojakoch a ich deti boli nútení žobrať, aby prežili. Okrem podvýživy ľudia trpeli nedostatkom imunity a tak sa rozšírila tuberkulóza. Dochádzalo k zvyšovaniu nezamestnanosti, nakoľko ľudské sily boli nahradené strojovou výrobou. V prípade zamestnania ľudia, ale aj ženy a deti pracovali v neznesiteľných pracovných podmienkach za veľmi nízke platové podmienky.

Hmotná núdza chudobných a handikepovaných pôsobila predovšetkým na majetnejšie vrstvy obyvateľstva. Z tohto dôvodu boli založené dobrovoľnícke organizácie so sociálnym zameraním. Práca týchto organizácií spočívala v ochrane matiek a detí,

zriaďovala poradne ktorých cieľom bolo brzdiť vysokú dojčenskú a detskú úmrtnosť. Vzniklo ministerstvo sociálnej starostlivosti ako aj nové zákony týkajúce sa verejnej sociálnej starostlivosti, sociálneho poistenia, zaisťujúc zamestnancom materiálnu podporu pre prípad choroby, staroby a invalidity. Štát zriaďoval v spolupráci so súkromnými spolkami podporovanými z verejných fondov sieť inštitúcií o ktorých predpokladal že sa budú vnútorne i organizačne dopĺňovať. Celoštátny význam získali medzi inými aj Československý červený kríž.

Obecné samosprávy sa skladali z jednotlivých obcí a ich orgánov obecného zastupiteľstva, obecnej rady a starostu. Obecná samospráva pod dohľadom štátnej správy mala samostatnú pôsobnosť v starostlivosti o chudobných. Na úrovni okresov a krajov bol kombinovaný systém územnej samosprávy a štátnej správy. Samospráva bola zložená z okresných zastupiteľstiev a výborov, krajských výborov a zastupiteľstiev so samostatnou pôsobnosťou v humanitných, sociálnych, zdravotných, kultúrnych a hospodárskych záujmoch okresov, alebo krajov. Medzi to patrilo aj zriaďovanie a podpora ústavov, podnikov a zariadení pre duševný a telesný rozvoj obyvateľstva s dôrazom na postupné zlepšovanie bytových, zdravotných a sociálnych pomerov.

Ústredným úradom sociálnej správy bolo ministerstvo sociálnej starostlivosti s pôsobnosťami v oblasti sociálnopolitickej problematiky, v oblasti starostlivosti o mládež, povojnových poškodených. Ďalšie pôsobnosti sa týkali bytovej a stavebnej starostlivosti ako aj ochrany spotrebiteľov a družstevníkov. V oblasti sociálnej starostlivosti spolupracovalo MSP ministerstvo vnútra s ministerstvom verejnej práce, ministerstvom spravodlivosti, ministerstvom zdravotníctva a telesnej výchovy ako aj s ministerstvom poľnohospodárstva a obchodu a zahraničných vecí. Ďalej sa na sociálnych aktivitách podieľali odborné úrady a ústavy.

Oblasti garantované štátom boli nasledovné:

- Riadenie distribúcie potravín s nízkymi cenami
- Starostlivosť o vojnových veteránov – zahrňovali dôchodky pre postihnutých, platenú liečbu, umiestňovanie ťažko postihnutých v útulkoch a pod.
- Starostlivosť o nezamestnaných
- Ochrana žien, detí a mladistvých
- Verejná starostlivosť o chudobných
- Starostlivosť o mládež

Oblasť, ktorá nebola garantovaná štátom sa delila na sociálnu činnosť a verejnoprávnu, ale niektoré sa výhradne týkali poskytovania starostlivosti neštátnych úsekov a to :

- Starostlivosť o mládež
- Sociálno- zdravotné poradenstvo – napríklad proti tuberkulózne
- Rekreačná starostlivosť
- Hygienická a zdravotná starostlivosť. Predovšetkým činnosť Červeného kríža
- Starostlivosť zameraná na boj proti sociálnopatologickým javom – alkoholizmu, prostitúcii, pohlavným chorobám
- Ochrana matiek a detí
- Poradenstvo pre voľbu povolania
- Voľnočasové aktivity detí a mládeže
- Podpora študentov a chudobnej školskej mládeže

Dobrovoľné organizácie v medzivojnovom období neboli z verejných prostriedkov vôbec financované, takže boli nútené usporiadať zbierky a také akcie, aby mohli naďalej rozvíjať svoju činnosť. V dobrovoľných spolkoch pracovali dobrovoľní pracovníci a priaznivci. Vo verejnoprávnej sfére sa postupne podarilo zjednotiť zdravotné, sociálne a výchovné zložky krajskej a okresnej starostlivosti a doceliť komplexné pojmie sociálnej práce.

3.2 Etapy 1938 - 1948

Vývoj sociálnej sústavy po obnovení štátu v r. 1945 bol ovplyvnený zmenami sociálnej politiky a sociálnej práce vo vyspelých priemyselných západoeurópskych krajinách, ktoré vychádzali z Keynesovho chápania aktívnej úlohy štátu v hospodárskom svete. Keynesova koncepcia bola ovplyvnená pôsobením anglického reformátora Welfare štátu, lorda Wiliama Beveridgeho. Vo svojom sociálnom projekte definoval päť druhov sociálneho zla a to:

- Nevedomosť
- Nečinnosť
- Chorobu
- Núdzu
- Zanedbanosť.

Navrhol, aby bol zavedený systém národného poistenia, ktorý by bol určený všetkým obyvateľom a zastrešoval by nástroje riešenia sociálneho zla. Významným prvkom jeho systému bola univerzalita, možnosť účasti tohto systému pre všetkých občanov a v prípade potreby zabezpečenia aj v budúcnosti. Zároveň jeho správa spôsobila, že začali byť intenzívne vnímané sociálne súvislosti medzi vzdelaním, zdravím, možnosťou pracovať a sociálnym zabezpečením. Pod jeho vplyvom došlo v Británii k vytvoreniu univerzálneho, centrálne riadeného sociálneho zabezpečenia, plne financovaného zo štátneho rozpočtu. Tento systém riadil štátny úrad - Národná poisťovňa a bol prevádzkovaný miestnymi úradmi.

Beweridgeov sociálny projekt z roku 1942 ovplyvnil sociálne programy niektorých štátov západnej Európy vrátane programu, ktorý pripravovala naša exilová vláda v Londýne.

Sociálne úpravy museli riešiť aj postavenie tých slovenských občanov, ktorí sa vracali na územie nového štátu. V roku 1942 bol zriadený sociálny ústav pri Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HLS), resp. Ústredie pre sociálnu starostlivosť, prijaté boli zákony o valorizácii sociálnych príspevkov a podpôr, realizovala sa jednorázová finančná pomoc. Ako nové opatrenie v sociálnej politike bolo opatrenie o prídavkoch na deti v r. 1941, vytvoril sa fond rodinných prídavkov. Príspevky sa vyplácali cez Robotnícku sociálnu poisťovňu a vyplácali sa všetkým deťom do 14 rokov, učňom do 16., resp. 17. roku, študentom do 18., resp. 24 roku. Tento systém prešiel do obnovenej ČSR.

Najviac právnych noriem v sociálnej oblasti bolo vydaných o sociálnom poistení najrôznejšieho druhu: poistenie v prípade staroby, choroby, úrazu, invalidity, jednorázové príspevky, poistenie remigrantov, príplatky, valorizačné úpravy. Zo všetkých výhod sociálnych opatrení však boli vylúčení židovskí občania v rámci celkovej antisemitskej politiky vlády. Najsilnejšie to bolo vyjadrené vo vládnom nariadení 198/1941 Sl. Z. o tzv. židovskom kódexe. (A. Tokárová, 2003, s. 264 – 265)

Ihneď po roku 1945 však došlo k zmenám prvou vlnou znárodňovania majetku osôb spolupracujúcich s fašistickým režimom a k odsunu maďarského a nemeckého obyvateľstva z pohraničia. Došlo aj k povojnovej peňažnej reforme. Tieto opatrenia zvýšili vplyv štátu na prerozdelenie majetku, znížila sa sociálna a príjmová diferenciacia a tým sa značne zmenila aj triedna a sociálna štruktúra obyvateľstva.

V košickom vládnom programe zostavenom v roku 1945 pod vplyvom komunistov, ktorí emigrovali pred nacizmom do Moskvy a pod vedením Klementa Gotwalda sa zahrnuli základné otázky týkajúce sa zlepšenia sociálneho postavenia ľudových vrstiev. Realizácia tejto politiky bola tesne po vojne ovplyvnená aj tradíciami československého odborového

hnutia na čele ktorého stál sociálny demokrat a súčasne tajomník Ústrednej rady odborov Evžen Erban. (Matoušek, 2001, str.139). Hneď po vojne boli zriadené štvorročné vysoké školy sociálno-zdravotné .

V roku 1948 bol pluralitný politický systém vystriedaný systémom sovietskym, teda vládou jednej politickej strany, diktatúrou proletariátu. Zo Sovietskeho zväzu sa prevzal model centrálného plánovania aj v oblasti sociálnej politiky a sociálnej starostlivosti. Vychádzalo sa z toho, že je potrebná zmena ekonomickej bázy spoločnosti podľa marxistického axiómu, a že po tejto zmene dôjde k zmene v iných sférach. Základnou myšlienkou bolo, že je potrebné odstrániť vykorisťovanie a to formou znárodnenia, alebo vyvlastnenia výrobných prostriedkov.

K tejto zmene došlo po roku 1948. Tak Komunistická strana Československa prevzala zároveň aj privátne fondy dôchodkového, sociálneho, nemocenského a úrazového poistenia a pripoistenia. Štát investoval do prvého dvojročného plánu povojnovej obnovy a do ďalších päťročných plánov zo ziskov, ktorých chcel financovať dôchodkové poistenie a fondy. Sociálnej starostlivosti nebola venovaná dostatočná pozornosť nakoľko sa predpokladalo, že všetky sociálne problémy vrátane chudoby, nezamestnanosti, prostitúcie, kriminality a pod. vymiznú ihneď po zmene triednych rozdielov.

Charitatívne organizácie stratili na význame. Viedli sa diskusie o zmenách pojmov napríklad ako aj pojmu chudoba, ktorá sa považovala iba za možný dôsledok existencie v kapitalizme . Predpokladalo sa, že zabezpečením zamestnanosti tento problém nebude potrebné riešiť. Centrálné orgány KSČ rozhodovali o zvyšovaní dôchodkov, o reorganizácii sociálnych dávok a kategorizácii finančných príspevkov nepľnoletým. Realizátori týchto rozhodnutí boli pod ministerstvom vnútra a to krajské, okresné a národné výbory, kde boli zamestnané aj sociálne pracovníčky.

Po skončení druhej svetovej vojny bolo Slovensko z hľadiska stupňa ekonomického vývoja poloagrárnou, relatívne zaostalou krajinou, kde priemysel bola iba slabo rozvinutá. Ekonómovia poukazujú na to, že zaostávanie Slovenska v porovnaní v českých krajinách bolo až o 50, 80 rokov. V období do februára 1948 ani nedošlo k podstatným zmenám v sociálnom zákonodarstve.

3.3 Etapy 1948 – 1989

Ako uvádza M. Oláh (2006, s. 29) za obzvlášť nepriaznivé obdobie pre rozvoj sociálnej práce na Slovensku môžeme pokladať obdobie po roku 1948. Problematika sociálnej práce

bola označená za prežitok, nakoľko v krajine budujúcej socializmus nebudú žiadne sociálne problémy. Hlavné nástroje pomoci, adresné poskytovanie sociálnych dávok a poskytovanie sociálnych služieb sa zúžili na poskytovanie ústavnej starostlivosti v štátnych zariadeniach. Účasť iných než štátnych subjektov bola úplne vylúčená. Sociálny pracovník bol v postavení byrokrata a vykonával len formálnu úradnícku prácu.

Rozsiahle zmeny nastali v celom systéme sociálneho zabezpečenia. Bolo zrušené domovské právo a bolo nahradené československým štátnym občianstvom Zákon č. 174/1948 Zb. Starostlivosť o znevýhodnených prešiel z obce na štát. V roku 1949 bol zrušený aj ústav pre utečencov a všetky záväzky voči nim prevzal štát.

Nový jednotný systém sociálneho zabezpečenia kodifikoval zákon č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení. V ustanovení § 50 citovaného zákona sa pojednáva o tom, že štát pomáha osobám, ktoré potrebujú jeho pomoc, ako aj osobám so zmenenou pracovnou schopnosťou, deťom a občanom starým, alebo ťažko poškodeným na zdraví k zlepšeniu ich hmotných pomerov a k rozvoji ich kultúrneho života poskytovaním služieb alebo dávok. Jedinou výnimkou, kedy zákon umožňoval činnosť iných než štátnych subjektov v oblasti sociálnej starostlivosti bolo ústavné zaopatrenie, ktoré bolo umožnené aj dobrovoľným organizáciám, cirkvou, a náboženskými spoločnosťami, podnikom a jednotným roľníckym družstvám. Dozor nad nimi vykonával Štátny úrad sociálneho zabezpečenia. (O. Matoušek, 2007, s. 28)

Po ôsmich rokoch platnosti zákona o sociálnom zabezpečení bol prijatý nový právny predpis s tým istým názvom pod číslom 101/1964 Zb. Podľa tohto zákona sociálna starostlivosť sa poskytovala občanom so zmenenou pracovnou schopnosťou, občanom ťažko poškodeným na zdraví a starým občanom. Bol zavedený nový pojem a to občania, ktorí potrebujú zvláštnu pomoc, ktorí sa prechodne ocitli v mimoriadne ťažkých životných pomeroch. Vynechal sa pojem starostlivosť o spoločensky neprispôsobivých občanov. Túto oblasť riešil až nasledovný právny predpis.

Riadiaca a kontrolná právomoc bola zverená Štátnemu úradu sociálneho zabezpečenia, vlastnú činnosť na úseku sociálnej starostlivosti prevádzali národné výbory, ktorým zákon dával možnosť zriadiť komisie sociálneho zabezpečenia. Nasledujúcim právnym predpisom upravujúcim v rámci sociálneho zabezpečenia a sociálnej starostlivosti bol zákon č.100/1988 Zb. o sociálnom zabezpečení.

Jediným zamestnávateľom a zabezpečovateľom sociálnych opatrení bol štát riadený KSČ. Vláda i parlament boli podriadený tejto strane. Členovia strany boli privilegovanou skupinou a ich hlas a názor rozhodoval vo všetkom. Postupne boli zrušené sociálne

poisťovne a ich prostriedky boli prevedené do Ústrednej národnej poisťovne. Tak ľudia prišli o dôchodkové poistenie, ktoré bolo použité na financovanie obnovy a rozvoj hospodárstva.

Sociálna skupina takzvaných kapitalistov mala nízke dôchodky pod zdôvodnením spravodlivej nápravy triednych nerovností. Sociálna starostlivosť bola zredukovaná na poskytnutie finančných dávok. Organizačné reformy spôsobili roztrieštenosť oblastí sociálnej starostlivosti medzi rezorty. Zmeny prebiehali aj v systéme školstva.

Od roku 1959 začala fungovať dvojročná škola s názvom - Stredná škola sociálno-právna v Prahe, neskôr v Brne a v Bratislave. Po ukončení tejto školy iba málokto pokračoval v štúdiu na vysokej škole. Absolventi sa zamestnali na národných výboroch, do agendy ktorého spadala agenda sociálnej problematiky, alebo boli zamestnaní ako personálni referenti.

V roku 1960 bola prijatá nová Ústava. V tomto období sa začali objavovať kritické pripomienky na nedostatočné riešenie prístupu k sociálnym otázkam a vyslovoval sa názor, že ekonomické zlepšenie nesupluje sociálnu politiku. V druhej polovici šesťdesiatich rokov v roku 1968 označované „Pražské jaro či socializmus s ľudskou tvárou“ sa otvorene hovorilo o chybách v sociálnej politike. V roku 1965 vzniká Československá sociologická spoločnosť a sú obnovené katedry na univerzitách, a vznikajú výskumné ústavy.

V roku 1969 vznikla spoločnosť sociálnych pracovníkov, ktorá sa v roku 1973 zmenila v sekciu sociálnych pracovníkov a bola súčasťou českej lekárskej spoločnosti J. E. Purkyně. Tá viedla a inovovala sociálnu prácu do roku 1990. V tomto roku vzniklo občianske fórum sociálnych pracovníkov. K rozvoju sociálnej práce prispela aj psychoterapeutická sekcia a sekcia rodinnej terapie.

V období tzv. normalizácie spadalo sociálne zabezpečenie do pôsobnosti ministerstva práce a sociálnych vecí, čiastočne do pôsobnosti ministerstva vnútra a spravodlivosti. Služby sociálnej starostlivosti a dávky poskytovali národné výbory. Pri okresných a krajských NV boli zriadené posudkové komisie sociálneho zabezpečenia, dávkové komisie a komisie starostlivosti o rodinu a deti. Všetky tieto organizácie však boli riadené KS. Stále viac pozornosti sa venovala sociálnej práci. Bola predĺžená MD z 18 týždňov na dva roky a neskôr na tri roky. Začali sa vydávať metodiky práce pre sociálnych pracovníkov. V továrňach boli tiež zamestnaní sociálni pracovníci, ktorí sa starali o „pracovné kádre“. Systematická práca sa venovala náprave absentérov, fluktuantov, alkoholikov, prepusteným z väzby a občanom cigánskeho pôvodu.

V zdedenom zákone o sociálnom zabezpečení č. 100/1988 Zb. sa v § 73 sociálna starostlivosť definuje ako starostlivosť, ktorú štát poskytuje občanom, ktorých životné potreby nie sú dostatočne zabezpečené príjmami z pracovnej činnosti, dávkami dôchodkového alebo nemocenského zabezpečenia, prípadne inými príjmami, a občanom, ktorí ho potrebujú vzhľadom k svojmu zdravotnému stavu, alebo veku, alebo ktorí bez pomoci spoločnosti nemôžu prekonať ťažkú životnú situáciu alebo nepriaznivé životné pomery.

Z definície sociálnej starostlivosti, ako na to poukazuje O. Matoušek (2007, s. 36) vyplýva, že starostlivosť bola občanom zaistená, čo implikuje pasívnu rolu klienta sociálnych služieb. Celý systém sociálnej starostlivosti bol ponímaný občanom tak, že čakal na to, čo sa mu poskytne a nebol motivačným prvkom vedený k tomu, aby sa rozhodoval a vyvíjal vlastnú aktivitu. Sociálna starostlivosť nebola individualizovaná, ale uniformne poskytovaná určitým skupinám osôb.

Bolo potrebné, aby ten kto chcel nárokovať na dávky či služby sociálnej starostlivosti spadal do nasledovnej skupiny:

- Rodiny s deťmi
- Občania ťažko zdravotne postihnutí
- Starí občania
- Občania, ktorí potrebujú zvláštnu pomoc
- Občania spoločensky neprispôsobení

Neskôr sa ukázalo, že táto kategorizácia nie je vhodná, pretože nesie so sebou – stigmatizáciu systému. Vyskytol sa aj problém v škále služieb, ktoré boli upravené právnou normou. Právna úprava sociálnej starostlivosti sa týkala nasledujúcich typov poskytovaných služieb:

- Poradenské služby
- Ústavná sociálna starostlivosť
- Opatrovateľská služba?
- Stravovanie
- Kultúrna a rekreačná starostlivosť

Do roku 1989 a v priebehu deväťdesiatich rokov sa v praxi kládol dôraz na celodennú ústavnú starostlivosť. Alternatívne služby pred rokom 1989 neexistovali okrem opatrovateľskej starostlivosti. Terénne a iné služby začali poskytovať až nešťátne subjekty, ktoré vznikli až v roku 1989. Vyskytol sa však právny problém nakoľko právna existencia

neštátnych subjektov nebola po legislatívnej stránke regulovaná. Preto aj po roku 1989 sa uprednostňovala ústavná starostlivosť.

Pred prevratom v roku 1989 sa objavila myšlienka znovu poskytnúť sociálnym pracovníkom vysokoškolské vzdelanie, nakoľko zvlášť alarmujúci bol nedostatok sociálnych pracovníkov schopných koncepčne riešiť problematiku v závodoch ohľadom pozastavovania prevádzok veľkých podnikov následkom zastaralých výrobných prostriedkov. Súčasne sa zvyšovalo ekologické povedomie a tak sa plánovalo pozastaviť aj práce v hutníctve, ťažby uránu a ťažby v povrchových baniach kvôli ich negatívnemu vplyvu na životné prostredie.

Nedostatok počtu sociálnych pracovníkov sa prejavil v oblasti odborných sociálnych služieb, napríklad v oblasti starostlivosti o deti, pre osoby so zmenenou pracovnou schopnosťou, pre ťažko prispôsobivých jedincov, pre väzňov, pre riešenie sociálnych otázok občanov „cigánskeho“ pôvodu, pre príslušníkov národnostných menšín a pre starších ľudí. (O. Matoušek, 2001, s.150)

Významnú úlohu v snahe o zriadení katedier či oddelení sociálnej práce zohrala pracovníčka ministerstva práce a sociálnych vecí a súčasne predsedkyňa sekcie sociálnych pracovníkov pri Českej lekárskej spoločnosti J. E. Purkyně, H. Šálková. Paralelne s tým riaditeľ Výskumného ústavu práce a sociálnych vecí J. Šander a I. Tomeš, ktorý v tom čase pracoval v Technicko-ekonomickom výskumnom ústave hutného priemyslu dali podnet k vypracovaniu koncepcie sociálnej politiky.

Je potrebné podotknúť, že po roku 1989 vznikli aj tisíce nevládných organizácií vytvárajúcich alternatívy k tradičným formám sociálnej práce zamerajúcich sa na sociálne a zdravotné problémy. Väčšina týchto organizácií bola založená ako občianske združenie podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov. Občianske združenia sa nemuseli zodpovedať za svoje aktivity, ani vydávať výročné správy. Do roku 2007 nemuselo zamestnávať pracovníkov s určitou kvalifikáciou a ani sa zaoberať kvalitou poskytovaných služieb. Cirkvi taktiež zriaďovali sociálne služby ako charity a Diakonie. Novinkou boli aj neprofesionálne sociálne služby poskytované dobrovoľníkmi. Občianske združenia preferovali služby neústavného charakteru poskytované dobrovoľníkmi, keďže cirkevné organizácie začali prevádzkovať domovy dôchodcov, azyly pre bezdomovcov a pre matky s deťmi hospice. Cirkevným inštitúciám metodické postupy aj materiálnu podporu poskytl cirkevní partneri zo zahraničia.

Medzi štátnym a neštátnym sektorom spočiatku vznikali napätia, ktoré sa však postupom času zmierňovali, vzhľadom k tomu, že novovzniknutá situácia a jasnejšie sa profilujúce

nevládne organizácie prinášali významné zmeny. Zmenu politického režimu v roku 1989 bolo potrebné začať zmenou vlastníckych vzťahov, čo prebehlo privatizáciou národného majetku a realizáciou reštitučných nárokov poškodených občanov navrátením do pôvodného stavu.

Rozsiahle zmeny nastali v oblasti sociálnej práce, zrušili sa okresné úrady, nastala zmena v organizácii odborov sociálnych vecí a úradov práce, vznikli úrady práce sociálnych vecí a rodiny a vyššie územné celky.

3.4 Etapy 1990 – 2009

Rok 1990 bol prelomovým obdobím vyznačujúcim sa postupne prebiehajúcimi sociálnymi reformami. V roku 1991 boli prijaté zákony o životnom minime a zákon o sociálnej odkázanosti, ale až v roku 2006 došlo k prijatiu nových právnych predpisov a teda aj nastavenia nového systému sociálnej pomoci. V roku 2002 začalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky naplňať reformy a systémové zmeny. Reforma sociálneho systému bola odštartovaná na základe „Stratégie podpory rastu zamestnanosti prostredníctvom zmien sociálneho systému a trhu práce“, ktorú vláda schválila uznesením č. 319/2003 Z.z.

V stratégii bolo konštatované, že sociálny systém bol po viacerých čiastkových zmenách bez filozofie a predstavoval pre chudobných a nezamestnaných pascu. Častým javom bolo zneužívanie systému, pričom neexistovali prostriedky na identifikovanie zneužívateľov a postihy voči nim. Aktívna politika trhu práce a aktívne opatrenia voči nezamestnaným boli nákladné a málo efektívne. Tieto skutočnosti prispeli k tomu, že na jednej strane existovali okresy a kraje s vysokou nezamestnanosťou a na druhej strane okresy a kraje s klesajúcou mierou nezamestnanosti. (M. Oláh, et. al. 2006, s. 81).

Stratégia vychádzala z troch princípov:

- Demonopolizácia – mala smerovať od monopolu štátneho poskytovania sociálnych služieb k slobodnému vytváraniu sociálnych inštitúcií
- Decentralizácia – presun určitých úloh na samosprávu
- Demokratizácia – mala zvýšiť občiansku sociálnu iniciatívu pri riešení sociálnych problémov

Stratégia preferovala myšlienku, že každá zmysluplná práca je lepšia ako nečinnosť a rast zamestnanosti je najúčinnjším spôsobom proti chudobe. Jej dlhodobým cieľom je

zmysluplné a udržateľné zníženie chudoby prostredníctvom rastu zamestnanosti a možnosť nájsť si zamestnanie pre všetkých jednotlivcov, ktorí sa chcú skutočne zamestnať. Cieľový stav, ktorý mala nová stratégia ambíciu dosiahnuť, predstavovala vytvorenie systému, ktorý motivuje jednotlivcov v produktívnom veku udržať si zamestnanie a byť aktívny pri zabezpečovaní svojej sociálnej situácie. Preto bol nový systém konštruovaný tak, aby sa konkrétnej rodine, alebo jednotlivcovi oplátila viac zmysluplná činnosť ako nečinnosť, a aby sa práca či podnikanie vyplatilo viac, ako pretrvávajúť v systéme sociálnej pomoci a byť odkázaný na poberanie dávky sociálnej pomoci. (M. Oláh, et.al. 2006, s. 81)

V rámci reformy sociálneho systému a trhu práce Stratégia načrtla aj princípy a opatrenia, ktoré by mali prispieť k zvyšovaniu zamestnanosti. Prvú skupinu tvoria významné zmeny v oblasti sociálnej pomoci, štátnej sociálnej podpory, pracovnoprávných vzťahov, verejných služieb zamestnanosti a aktívnej politiky trhu práce. Tieto reformy sa čiastočne dotkli aj systému sociálneho poistenia a sociálnych služieb. Konkrétnymi krokmi v uvedenej oblasti boli:

- Zníženie demotivačných účinkov daňového a odvodového zaťaženia pracovnej sily na tvorbu pracovných miest
- Posilnenie motivácie jednotlivca nájsť a udržať si zamestnanie
- Podpora ekonomickej a sociálnej aktivity jednotlivca a jeho zamestnateľnosti
- Vzpruženie trhu práce
- Efektívnejšie zabezpečenie štátnej správy v oblasti trhu práce sociálnych vecí
- Obmedzovanie zneužívania sociálneho systému.

Realizácia stratégie bola spojená s prijatím viacerých nových zákonov alebo výraznou novelou existujúcej legislatívy. Medzi základné piliere nového systému podľa stratégie patrili nové zákony, a to:

- Zákon o organizácii štátnej správy na úseku sociálnych vecí a zamestnanosti
- Zákon o pomoci v hmotnej núdzi
- Zákon o službách zamestnanosti
- Novelizácia zákona o prídavku na dieťa a príspevku k prídavku na dieťa
- Novelizácia o rodičovskom príspevku, novelizácia zákona o životnom minime a ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok
- Novelizácia zákona o sociálnom poistení.

Z pohľadu zmeny sociálnopolitickej podstaty štátu najdôležitejšou a najrozsiahljšou súčasťou sociálnej bezpečnosti občanov SR je sociálne poistenie. V súčasnosti sociálne poistenie prechádza mnohými zmenami a na Slovensku je upravená zákonom o sociálnom poistení č. 461(2003 Z. z. a vzťahuje sa na všetky osoby s výnimkou policajtov, profesionálnych vojakov a vojakov prípravnej služby. Reforma sociálneho poistenia sa dotýka jednotlivých podsystémov sociálneho poistenia a to:

- Nemocenské poistenie
- Dôchodkové poistenie
- Úrazové poistenie
- Poistenie v nezamestnanosti
- Garančné poistenie.

Dôchodkové poistenie nahradilo predtým používaný výraz dôchodkové zabezpečenie a člení sa na starobné poistenie a invalidné poistenie. Dávky zo starobného poistenia sú:

- Starobný dôchodok
- Predčasný starobný dôchodok
- Vdovský, vdovecký dôchodok
- Sirotský dôchodok.

Z invalidného poistenia sa vypláca :

- Invalidný dôchodok
- Vdovský, vdovecký dôchodok
- Sirotský.

Novými zložkami sa stali garančné poistenia pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca a poistenie v nezamestnanosti pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti ako dávka v nezamestnanosti.

Medzi štátne sociálne dávky , teda štátnu sociálnu podporu a sociálnu pomoc , ktoré tvoria sústavu priamych finančných príspevkov zo štátneho rozpočtu patria jednorazové finančné príspevky a opakované finančné príspevky. Jednorazové finančné príspevky sú:

- Príspevok pri narodení dieťaťa
- Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí, alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá
- Príplatok k príspevku pri narodení prvého dieťaťa
- Jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej rodinnej starostlivosti

- Príspevok na pohreb

Opakované finančné príspevky sú:

- Prídavok na dieťa
- Príplatok k prídavku
- Rodičovský príspevok
- Opakovaný príspevok dieťaťu zvereneného do náhradnej starostlivosti
- Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi
- Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi

System sociálnej pomoci tiež prešiel mnohými zmenami Základnou právnou normou je v súčasnosti zákon o sociálnej pomoci. Dávky sociálnej starostlivosti z titulu sociálnej odkázanosti nahradili dávky z titulu sociálnej núdze. Množstvo dávok sociálnej starostlivosti boli pretransformované do príspevkov pomoci v hmotnej núdzi, ktoré sú založené na princípe adresnosti pre občana v hmotnej núdzi. Termín sociálna starostlivosť bola nahradená pojmom sociálna pomoc. Zmena spočíva v tom, že štát pomáha občanovi prekonať krízovú životnú situáciu, ale sa očakáva, že občan sám sa bude podieľať pri hľadaní východísk a spôsobov jej riešenia.

Sociálne služby sú špecializované činnosti na riešenie sociálnej núdze, teda stavu, keď si občan sám nemôže zabezpečiť starostlivosť o svoju osobu, či domácnosť a sú nasledovné:

- Opatrovateľská služba
- Organizovanie spoločného stravovania
- Prepravná služba
- Starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb
- Sociálna pôžička.

System pomoci v hmotnej núdzi slúžil pre veľkú časť obyvateľstva ako trvalá náhrada príjmu a nie ako dočasná výpomoc zo strany štátu. Nedostatkom tohto systému bolo aj zneužívanie. Vláda v roku 2002 pripravila rozsiahlu reformu dávkového systému. Úlohou bolo zaviesť motivačný systém k činnosti, predísť zneužívaniu systému. Takýmto príspevkom sa stal aktivačný príspevok, ktorý prináleží osobám, ktoré sa aktivizujú formou menších prác, alebo účasťou na rekvalifikačných kurzoch. Na účely zabezpečenia základných životných podmienok a pomoc v hmotnej núdzi má nárok aj cudzinec, osoba bez štátnej príslušnosti, azylant, zahraničný Slovák s pobytom na území SR.

Zmenou politického režimu v roku 1989 sa začali objavovať sociálne problémy, na ktoré Slovensko, ako mladý štát nebol dostatočne pripravený s riešením.

Medzi prvé sociálne problémy, ako uvádza ďalej O. Matoušek (2001, s. 152), ktoré priniesla zmenená spoločenská situácia patrila neskrývaná prostitúcia, potreba začlenenia väzňov prepustených po amnestii z výkonu trestu, bezdomovstvo a migrácia utečencov cez naše územie na Západ.

Veľkým problémom sa stala potreba pomoci ženám, ktoré k nám boli zavlečené a zneužívané sexuálnym priemyslom, obetiam násilia a zanedbávaným deťom, drogovým závislým, ľuďom závislým na hracích automatoch (gamblerom), rómskym rodinám, aj tým, ktorí emigrovali a v zahraničí nedostali štatút utečencov. Snaha o prevzatie metód sociálnej práce zo Západu sa často ukázala ako nefunkčná.

Zvýšená kriminalita a iné faktory nepriaznivých sociálnych javov v období keď staré hodnoty prestávajú platiť a nové ešte nie sú prijaté vedú k nutnosti hľadať nové prístupy v sociálnej práci. V sociálnej oblasti tak pôsobia aj rady a organizácie združujúce inštitúcie rovnakého typu ako sú napríklad – Asociácia linky dôvery, Asociácia občianskych poradní, Asociácia azylových domov. Tieto spoločnosti sformulovali pre svoju činnosť pracovné pravidlá a stali sa partnermi štátnej správy pri tvorbe zákonov, celoštátne platných štandardov sociálnej práce a pravidiel akreditácie sociálnych služieb. (O. Matoušek, 2001, s. 153).

Nadalej poslaním sociálnej práce ostáva spolu sa podieľať na humanizácii ľudského života, umožňovať všetkým ľuďom rozvíjať svoj potenciál v najširších dimenziách ľudskej existencie so zjavným zámerom rozvojových tendencií a prejavov spolupatričnosti.

4 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI V DEJINÁCH SOCIÁLNEJ PRÁCE

Významní predstavitelia, ktorí ovplyvnili vznik a rozvoj oblastí sociálnej práce sú dôležitým článkom pre lepšie pochopenie myšlienok a úvah o sociálnej starostlivosti o človeka a taktiež podávajú komplexnejší pohľad na potrebu rozvoja sústavy sociálnej pomoci. Významný podiel na formovaní mali Alica Garrigue Masaryková, Elena Maróthy Šoltésová, Přemysl Pitter, ale aj veľa ďalších osobností, ktorí v nemalej miere formovali názory na rozvoj sociálnej práce ako aj jej praktickú realizáciu.

4.1 Alica Garrigue Masaryková (1879 – 1966)

Alica Masaryková sa narodila vo Viedni 3. mája 1879 ako prvé dieťa prvého prezidenta ČSR Tomáša Garrigue Masaryka.

V detstve a mladosti bola Alica svedkom otcovej vedeckej i politickej činnosti. Ako dospievajúce dievča a mladá žena bola svedkom jeho boja proti antisemitizmu i alkoholizmu a záujmu oboch rodičov o zrovnoprávnenie žien, čo nepochybne ovplyvnilo jej myslenie. Zároveň na ňu mala vplyv i matkina náboženská viera a jej angažovanosť v sociálno-demokratickej strane a v ženskom hnutí. Sama sa nestala členkou žiadnej politickej strany a ani sa do politiky nezapájala, avšak sa zaujímala o sociálne otázky a angažovala sa v sociálnych aktivitách, hlavne v tých, ktoré boli zamerané na boj proti alkoholizmu. (L. Haburajová Ilavská, 2009, s.99).

Ako ďalej uvádza L. Haburajová Ilavská (2009, s. 103) význam jej pôsobenia pre sociálnu prácu je v pôsobení v Československom červenom kríži zavedením sociálnej práce medzi aktivity červeného kríža a jej práca s ľuďmi postihnutými vojnou a inými pohromami. Taktiež poukazuje na jej zameranosť na osvetovú činnosť pre deti a mládež, ako aj na prácu so sociálne oslabenými.

Alica Masaryková bola jednou z prvých žien, ktoré získali doktorát na Filozofickej fakulte a vôbec prvá, ktorá získala doktorát z histórie. Po štúdiách prednášala o ženských otázkach a angažovala sa v presadení volebného práva žien. Najviac ju ovplyvnil jej pobyt v Spojených štátoch amerických v rokoch 1904 – 1906, kde mala príležitosť byť pri počiatku modernej sociálnej práce. Počas svojho pobytu spoznala Jane Addamsovú, ktorej filozofia sa jej veľmi páčila a podľa jej slov dospela k presvedčeniu že tri veci sú v sociálnej práci dôležité a to duchovné vedomie, dobré vzdelanie a oddanosť odboru sociálnej práce. (M. Oláh, et.al. 2006, s. 36 – 37).

J. Levická (1999, s. 84) uvádza, že Alica Masaryková vo svojich vystúpeniach vyslovovala požiadavku spolupráce a rešpektovania všetkých odlišností, každého individua a požadovala potrebný sociálny rozvoj pre každého jednotlivca. Podľa jej názoru pri rešpektovaní týchto požiadaviek má byť demokratický štát pre svojich občanov ekonomicky stabilnejší a politicky humánnejší, pričom takzvané naháňanie sa za profitom sa stáva nebezpečným produktom industrializovanej spoločnosti.

Po vypuknutí I. svetovej vojny bola zatknutá za názory T. G. Masaryka a obvinená z vlastizrady za údajné schovávanie kníh a rukopisov jej otca. Z pražskej väzby bola prevezená do viedenskej nemocnice a v roku 1916 bol jej rozsudok smrti zmenený na 12 rokov väzenia, avšak bola prepustená pravdepodobne na nátlak amerického zahraničného ministerstva. (M. Oláh, et.al. 2006, s. 38).

Na manifestačnom zjazde sociálnych pracovníkov v roku 1935 vyslovila želanie, aby manifestačný zjazd posilnil sociálnu prácu. V závere zjazdu boli naformulované požiadavky sociálnych pracovníkov do rezolúcie v ktorej sa žiadalo nasledovné:

- Aby sociálna práca bola považovaná za samostatný odbor a aby bola zaradená do sústavy verejného života
- Aby bola vybudovaná sústava samostatného sociálneho školstva spočívajúca na základe sociálnych vied a odpovedajúca skutočným potrebám sociálnej práce. Aby bolo štúdium sociálnej práce zabezpečované štátom po stránke hmotnej, odbornej a vradené do systému vysokých škôl
- Aby sociálna služba bola hodnotená, ako odborný výkon a preto bola zverovaná jedine silám s predpísanou odbornou kvalifikáciou. (L. H. Ilavská, 2009, s. 104).

Alica Masaryková je považovaná za neúnavnú organizátorku, ktorá sa usilovala vybudovať ucelený systém oblasti sociálnej práce. Patrí aj k zakladateľom sociálneho školstva u nás i v Európe a je jednou zo zakladateľiek medzinárodnej spolupráce so zameraním na sociálnu prácu.

Sociálnu prácu Alica Masaryková ponímala ako niečo iné ako je charitatívna dobročinnosť, podľa jej názoru je to práca cieľavedomá, sústavná práca obťažná, ktorá ak má byť prácou svedomitou, tak má viesť k cieľu a vyžaduje si človeka celého a odhodlaného pomáhať. (L. H. Ilavská, 2009, s. 16).

4.2 Elena Maróthy Šoltéssová (1855-1939)

Narodila sa 6. januára 1855 v Krupine. Už od detstva sa chcela venovať národu a povzneseniu ženy, chcela sa stať učiteľkou, pretože v tomto povolání videla najväčšie možnosti na splnenie svojich plánov. Sociálna činnosť E. M. Šoltésovej je spojená so spolkom slovenských žien Živena. Tento spolok bol zameraný predovšetkým na osvetovú a sociálnu činnosť národne uvedomelých slovenských žien. E. M. Šoltéssová spočiatku bola známa verejnosti ako spisovateľka a až po literárno-dramatickom pôsobení sa začala naplno venovať práci v tomto spolku, ktorá sa stala zmyslom jej života.

Najprv bola radovou členkou spolku Živena, v roku 1880 členkou výboru, v roku 1883 sa stala podpredsedníčkou a od roku 1894 do roku 1927 jej predsedníčkou. Svoje sily vkladala okrem iného aj do zápasu o ženskú emancipáciu, v ktorom videla isté východisko pre ich zrovnoprávnenie, pričom jej nešlo o „revoltu“ proti mužskému pohlaviu, ale o cieľ dvíhania ženskej vzdelanosti i samostatnosti v tom zmysle, aby v prípade potreby sa mohla vyžiť vlastnou silou. Uvedomovala si, že výchova slovenských dievčat sa uskutočňovala pod vedením vzdelaného otca a starostlivej matky, najmä v rodinách slovenskej národne uvedomelej inteligencie. Preto sa pokúšala tento nepriaznivý stav napraviť. (L. Haburajová Ilavská, 2009, s. 107 – 108).

Jej hlavná túžba a úloha spolku Živeny spočívajúca v založení dievčenskej školy narážala na nemalé prekážky. Z jej podnetu však bola v Martine otvorená prvá slovenská Vyššia škola pre ženské povolania ako aj 5 mesačná gazdinská škola a ročná rodinná škola v Kremnici. (L. Haburajová Ilavská, 2009, s. 109).

Gazdinská škola umožňovala praktické rodinné vzdelanie všetkým žiačkam v čo najkratšom čase. Náplňou vyššej školy pre ženské povolania bola syntéza rodinnej a sociálnej výchovy, pripravovala žiačky pre povolania sociálneho charakteru. Sociálne zloženie žiačok bolo značne rozdielne. Na gazdinskej škole prevažovali dievčatá z roľníckych rodín, na druhej škole to boli dievčatá aj z robotníckych rodín a záujem o vzdelanie slovenských žien stále rástol. Postupne vznikali dievčenské školy na území celého Slovenska. (M. Oláh, et. al. 2006, s.32 – 33).

Spolu so spolkom svätého Vojtecha to boli jediné slovenské inštitúcie založené v tomto období, ktoré je poznačené tvrdou maďarizačnou politikou.

Ďalším snom Šoltésovej bolo vydávanie časopisu ako prostriedku na pozdvihnutie kultúrnej a vzdelanostnej úrovne slovenských žien, ktorý ako členka Živeny aj zrealizovala v národnobuditeľskom boji a to nielen ako zdroj zábavy ale aj poučenia a výchovy.

Časopis Živena sa stal nielen vedúcim, ale na istý čas i jediným literárnym časopisom na Slovensku, v ktorom sa snúbili zábavno-poučné, národnobuditeľské a literárno-estetické tendencie. Okrem neho spolupôsobila aj pri vydávaní Národného almanachu Živena a Letopisu Živena . Redakčnej práce sa vzdala až keď jej slabnúci zrak a pokročilý vek už nedovolili v aktivitách pokračovať. (L. H. Ilavská, 2009, s. 110).

Pre sociálnu prácu a pedagogiku je obzvlášť výnimočná nakoľko ako prvá sa pokúsila o priekopnícky čin pri vybudovaní dievčenského školstva na Slovensku, v ktorom videla kľúč k duchovnému i materiálnemu povzneseniu zaostalých slovenských žien. V tomto smere podnietila aj rozvoj sociálneho školstva a sociálnej práce a starostlivosti o sociálne odkázaných pokrokovými myšlienkami a názormi ako aj svojím konaním. (L. H. Ilavská, 2009, s. 111).

4.3 Přemysl Pitter (1885 – 1976)

Bol pedagógom, pacifistom, spisovateľom, redaktorom. Narodil sa 21. 6. 1885 v Prahe, ako syn majiteľa tlačiarenskeho závodu. Navštevoval tlačiarensku školu v Lipsku, kde študoval topografiu a v roku 1913 prevzal tlačiareň po smrti svojho otca. Na začiatku prvej svetovej vojny sa ako dobrovoľník prihlásil do armády, kedy sa stal zbožným kresťanom a rozhodol sa, že ak prežije zasväťi zostatok svojho života starostlivosti o deti a o núdznych.

Pretože odmietol zabíjať nepriateľa bol odsúdený k trestu smrti, avšak sa mu podarilo tomuto trestu uniknúť. Kládol dôraz na hľadanie zmyslu života tým, ktorí to najviac potrebujú. V praktickej činnosti sa zameril na pomoc chudobným deťom. V roku 1922 otvoril pre deti takzvaný „Miličův dům“, ktorý bol postavený pre deti utečencov z českej a nemeckej strany pri Mníchove. Za okupácie schovával a podporoval židovské deti a po vojne sa stal zmocnencom pre ich ochranu. Zriadil pre nich ozdravovňu v zámkoch v Olejnici, Kamenici, Štičine a Lojovciach.

„V objektoch pracovali dobrovoľníci a židovské deti. Žili tam spoločne s nemeckými deťmi z českých internačných táborov. Tieto zachránené deti všetky prežili vďaka dôkladnej hygiene a starostlivosti“. (M. Oláh, et. al. 2006, s.35).

Za svoju činnosť bol vypočúvaný gestapom sa verejne priznal, že židovským deťom pomáha, ale nebol zatknutý i keď mnoho jeho spolupracovníkov skončilo v koncentračnom tábore.

M. Oláh (et. al. 2006, s. 35) ďalej uvádza, že po februári 1948 sa dostal do problémov s komunistami, bol odsúdený a dostal sa do uránových baní, preto v roku 1951 utiekol a emigroval do západného Nemecka. Pomohla mu Oľga Fierzová., ktorá bola jeho spolupracovníčkou a ktorej vstup do krajiny po pohrebe svojej sestry vo Švajčiarsku nebol povolený.

V Nemecku začal spolupracovať s BBC, pôsobil tiež v médiách a to v rádio Free Europe (Slobodná Európa) a rádio Vatikán. Neskôr sa usadil vo Švajčiarsku, kde založil „Zbor cirkvi husistskej“, školu pre české deti a Československú spoločnosť pre vedu a umenie v Zurichu. Založil aj Husov zbor Čechov a Slovákov a českú školu . Jána Husa označil s jeho pojatím pravdy za medzník novoveku.

Od roku 1962 spolu s Olgou Fierzovou vydávali exilový časopis „Hovory s priateľmi“. Bolo mu udelené aj najvyššie izraelské vyznamenanie „Vyznamenanie spravodlivým tohto sveta“. Zomrel v Zurichu v roku 1976.

Přemysl Pitter sa venoval aj rozsiahlemu pedagogickému dielu a všetky ich vykonával s takou láskou a nezištnosťou, že k tejto činnosti sa pripojilo veľa jeho spolupracovníkov. Výchovu dieťaťa považoval za základ všetkého a tak podľa neho „ak táto výchova bude dobrá, bude dobrý i dospelý človek a v dôsledku toho i celá spoločnosť“.

I keď nemal pedagogické vzdelanie poháňala ho túžba deti vychovávať a hlavne im pomáhať, preto ich samých považoval za učiteľov pedagogiky. Bol presvedčený o tom, že rodinná výchova sa nedá ničím nahradiť. (www.clanky.)

Roku 1995 bol generálnou konferenciou UNESCO k 100. výročiu narodenia P. Pittera vyhlásené za svetové kultúrne výročie. 29. 6. 1995 bola odhalená jeho pamätná tabuľa na viacerých miestach jeho pôsobenia.

4.4 Významné osobnosti v regióne Rožňava

Medzi vzácne osobnosti, ktoré svoju dobročinnosť prejavovali bez nároku na vďaku či odplatu patril Gróf **Dionýz Andrásy**, ktorý sa narodil v Krásnohorskej Dlhej Lúke v roku 1835.

V období od konca 16. storočia mal v živote Gemera významné postavenie sedmohradsko-uhorský šľachtický rod Andrásyovcov, ktorí patrili k vplyvnej uhorskej šľachte a ktorí aktívne ovplyvňovali dianie v Uhorsku až do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie.

Podľa najnovších zistení venovali poslední monockí (krásnohorskí) Andrásyovci na dobročinnosť takmer 50 miliónov vtedajších korún . Ide o nepredstaviteľnú čiastku, z ktorej sa vyplácali štipendiá, dôchodky, sociálne podpory, budovali školy, nemocnice, múzeá. Andrásyovci však konali dobro práve tu, práve Gemer považovali za svoje rodové sídlo, tu žili a umierali ich predkovia.

Dionýz Andrásy spolu so svojou manželkou sa stal príkladom ideálneho magnáta a filantropa, ktorý i napriek nesúhlasu a pravdepodobne aj konfliktom s otcom, tajne uzavrel dňa 6. apríla 1866 v Pise sobáš s milovanou neurodzenou **Františkou**. Tým sa vystavil riziku zatratenia spoločnosťou a odsúdenia jeho slávnym rodom, jemu však na tom nezáležalo.

Škandál znamenajúce morganatické manželstvo nemohlo mať iné následky ako grófove vydedenie. Jeho prísny otec mu v roku 1867 odňal práva prvorodeného, ktoré prešli na jeho mladšieho brata **Juraja Andrásyho** (1846 – 1871). V zahraničí žijúci Dionýz však nezostal úplne bez majetku, jeho živobytie zabezpečovali príjmy z drienovského majetku a z troch nájomných domov v Košiciach. Situácia sa však už o necelých šesť rokov zmenila, keď v roku 1871 zomrel jeho jediný brat a o rok na to aj jeho otec. Keďže krásnohorské panstvo bolo už v roku 1852 pretvorené na fideikomis, ktorý mohol dediť len (prvorodený) mužský potomok, dedičom obrovského majetku sa napokon stal Dionýz. Rodinné podniky však nezveľaďoval, neuzatváral obchody, nezúčastňoval sa zasadania uhorského parlamentu, ktorého bol dedičným členom. Veľkostatok monockých Andrásyovcov preto spravovali za grófa Dionýza správcovia. Po manželkinej smrti Františky dobročinnú činnosť zintenzívnili gróf Dionýz .

Medzi mnohými, dnes vo Františkinom múzeu nevystavenými predmetmi, boli aj doklady dobročinnosti grófskeho páru. Dionýz zakladal sirotince, nadácie, múzeá i nemocnice pod menom svojej nebohej ženy. Netúžil po obdive, nerád sa ukazoval na verejnosti.

Koncom zimy v roku 1913 Dionýz ochorel na bronchitídu, preto odcestoval do Palerma na Sicíliu za lepšími klimatickými podmienkami. Zlepšenie sa však nedostavilo a gróf ochorel na zápal pľúc, ktorý sa mu stal osudným. Dionýz Andrásy zomrel 26. februára 1913 vo veku 78 rokov .

Jeho obrovský majetok mu umožnil stať sa tým cnostným rytierom vo vlastnom svete s vernými sluhami, no v skutočnosti „okolo neho len postávali; síce o ňom hovorili, ale bol cudzí, a umieral“ (R. M. Rilke). Pochovali ho v Mauzóleu do mramorového sarkofágu, ktorý zdobí symbol vznešeného páva a verného psa. Na jeho hrobe je napísané: VITA FUMUS – Život je dym!

Je mnoho faktov o živote Dionýza a Františky, ktoré boli pred verejnosťou zámerne utajené. Až v nedávnej minulosti čiastočným prebádaním Františkinej písomnej pozostalosti boli zistené skutočnosti, ktoré doslova otriasli viac než sto rokov pestovanou legendou tridsaťšesťročného bezstarostného, no bezdetného manželstva.

Legendu starostlivo, už od grófkinej smrti v roku 1902, živil Dionýzov správca a priateľ **Štefan Sulyovszky** (1850 – 1929), ktorý zrejme ako jediný dokázal Dionýzovi v jeho nekonečnom smútku vyhovieť a postupne naplňal jeho sen o večnosti ideálov, sen o svojej „ligotavej hviezde“ Františke. Nasledujúce údaje však neuberajú na význame posledných monockých Andrásyovcov a ani nespochybňujú ich pomoc tým, ktorí na ňu boli odkázaní. Zachovalo sa nám päť Františkiných testamentov, z ktorých si pozornosť zasluhuje testament z 1. marca 1896, napísaný vo Florencii a v teste sa dočítame: „V dôsledku nešťastných udalostí rozhodla som sa, že moja mŕtvola má byť odvezená do Gotin na spopolnenie a v jednej urne má byť uschovaná. Keď budem mať síl, postavím si kaplnku, kde bude uložená. Keby to môj dobrý muž neurobil, nech zostane môj popol na mieste spálenia. K môjmu neradostnému, nešťastnému rozhodnutiu prispel každý a všetci, dokonca aj tí, pre ktorých som konala dobro“. Len ťažko si dokážeme vysvetliť tieto riadky plné pesimizmu a smútku. V grófkiniých predchádzajúcich testamentoch sa nestretávame s podobnými formuláciami, no nie je vylúčené, že už od 80-tych rokov prežívala ťažké obdobie. Usudzujeme tak na základe úryvkov v jej akomsi poetickom denníku, do ktorého si vypisovala verše a básne od rôznych autorov. Väčšina básní hovorí o ľudskej zlobe, nešťastí: „Kde žijú ľudia, rastie aj zlá burina, v hrudi každého človeka rastie a pestuje sa, a šľachetnému klíčku berie život. Láska zomiera od zeliny, ktorá sa volá egoizmus!“. Možno mala na mysli napríklad aj jeho sestry, ktoré sa s bratom súdili o rodový majetok až do roku 1908. Dionýz so svojou dobráckou povahou zrejme nedokázal zmierniť Františkinu bolesť, nenachádzala potešenie ani uňho. Ďalší zápis v denníku znie: „Bože, som taká unavená! Vezmi ma konečne k sebe, pred schody Tvojho trónu, pošli ku mne posla, prešla som púštnou búrku, strpela som utrpenie a podvod, ja som Bože, toľko trpela! Nie je toho ešte dost’?!“ Boh ju k sebe povolal 26. októbra 1902 v Mníchove, mala 64 rokov. Františka trpela pravdepodobne zákernou rakovinou, ktorá ju pripravila o všetky pekné chvíle života. Len jej verný Dionýz bol jej spoločníkom až do jej posledného vydýchnutia, v dobrom i zlom. Svoju „drahú ženu“ dočasne pochoval v Mníchove a všetky svoje sily sústredil na výstavbu monumentálnej hrobky – mauzólea v Krásnohorskom Podhradí. Františku doň pochovali presne na druhé výročie jej úmrtia, jej pohreb bol snád’ tým najpôsobivejším „divadlom“ všetkých čias v našich dejinách. Na grófkiniom sarkofágu

je napísané: NON QVAM DIV SED QVAM BENE – Nie ako dlho, ale ako dobre. Spomínajú sa aj slová v duchu hesla grófa Dionýza Andrásyho, ktoré znie „, NON VIDERI SED ESSE! NIE ZDAŤ SA, ALE BYŤ“. (www.krasnohorskepodhradie.sk).

Gróf Dionýz Andrásy z dôchodkového fondu, ktorý založil jeho otec excelencia **Juraj Andrásy** udelil nárok na pravidelný dôchodok alebo jednorázové vyrovnanie svojím zamestnancom podľa stanoveného štatútu z roku 1899. Týkalo sa to úradníkov, praktikantov, pisárov, lesných strážcov a tých ktorí splňali stanovené požiadavky. Nárok na pravidelný príspevok mali právo tí, ktorých pracovný pomer trval desať rokov na majetku Andrásyovcov. Na pravidelný, alebo jednorázový príspevok nemali nárok úradníci a zriadenci, ani ich manželky alebo deti. Štatút vydaný na tento účel sa zaoberá aj zaopatrením panských úradníkov a ich pomocníkov v II. kapitole. Patričné miesto je venované aj zaopatreniu vdov a sirôt podľa stanovených všeobecných pravidiel, pričom doba služby v pracovnom pomere manžela, či otca sa výrazne skrakuje podľa podmienok aspoň na tri roky.

Žene, ktorá žila nemorálne, alebo vykonala trestný skutok po smrti manžela nebolo umožnené nárok na zaopatrovací príspevok uplatniť, avšak deti ktoré boli sirotami mali nárok na príspevok. V kapitole III. boli určené podrobnejšie aj ďalšie podmienky. V záverečných ustanoveniach pojednáva o vidieckych advokátoch, ktorí boli honorovaní za prácu panstvom, prípadne ročne stanovenou sumou, určil že nemajú nárok na dôchodok. (príloha A).

V roku 1838 Dionýz Andrásy svojho hlavného prokurátora v Krásnohorskom Podhradí poveruje vybavovaním administratívnych formalít a podpisovaním úradných listín. Zároveň podáva správu o založení nadácie „Dénes a Fanny“, ktorá má slúžiť na poskytnutie nenávratnej pôžičky maloroľníkom v núdzi. Pre študentov hospodárskych škôl založil štipendijný fond a uvádza taktiež správu o založení dôchodkového fondu pre zamestnancov a ich rodiny z dôvodu, aby boli sebavedomými spolupracovníkmi a nie nástrojmi produkovania zárobkov. Uvádza však, že iniciátorkou fondu bola jeho milovaná manželka, pani grófká, ktorá ponúkla časť svojho uspareného majetku. Ďalej uvádza, že k tomuto peňažnému daru prispieva takou istou sumou a že poslal v mesiaci júl 20 kusov 5000 forintových zúročených zmeniek, čo činilo 100 000 forintov, teda 200 000 korún. Tento kapitál sa mal použiť ako dlhodobý dôchodkový fond. (príloha B).

4.5 Charitatívna činnosť cirkvi v regióne Rožňava

Charita pochádza z latinského slova caritas, carus čo znamená drahota, drahý alebo vážnosť, priazeň. Zjednodušene sa dá povedať, že charita znamená lásku k blížnemu, dobročinnosť, láskavosť.

V regióne Rožňava sa charitatívnej činnosti venovala katolícka i protestantská cirkev. Z písomných prameňov sa zachovali stanovy protestantského kultúrneho a sociálneho spolku v Rožňave z 1. decembra 1947, z čoho sa dozvedáme, že sa venovala činnosti sociálnej popri zvelaďovaní mravonáboženskej, kultúrnej a spoločenskej výchovy. Majetok spolku bol tvorený zo základného kapitálu, ktoré tvorili obnosy zaplatené zakladajúcimi členmi ako aj „poručenstvá“ odkázané pre spolok podľa poručiteľovej vôle. Základný kapitál sa ukladal na úroky v peňažnom ústave so sirotskou istotou, vyznačenej výborom s možnosťou uloženia aj v „nemovitostiach“.

V prípade zaniknutia spolku sa určilo, že celý majetok v dvoch tretinách podielu mal prejsť do vlastníctva evanjelickej reformovanej cirkvi a v jednej tretine do vlastníctva evanjelickej reformovanej rožňavskej cirkvi. Zároveň sa v stanovách určilo, že z jeho dôchodku mali dostávať podporu predovšetkým bývalí členovia spolku „nemajetní, zostarlí, práceneschopní, poťažne ich potomci“. Medzi ciele stanov spolku patrilo aj podporovanie dobrovoľnými darmi, členskými príspevkami a ziskom z podnikov a iných dôchodkov sociálne slabých, zakladanie sirotincov, chudobincov a starobincov. Ďalšími cieľmi boli „zriaďovať základiny na podporovanie členov a chudobných žiakov svojich členov z výnosu základín“. Jedným z cieľov bolo výchovne pôsobenie na vyrovnanie sociálnych rozdielov a pestovanie bratského a ľudského vzájomného spolucítania. (Príloha C).

Diecézna Charita katolíckej cirkvi vo svojich stanovách vymedzilo zameranosť svojej činnosti nasledovne: „Celá činnosť je zameraná na službu milosrdnej lásky Cirkvi blížnemu v núdzi a to bez ohľadu na jeho pôvod“. V základných ustanoveniach sa dozvedáme, že „Diecézna Charita“ bola vytvorená z rozhodnutia diecézneho biskupa ako účelové zariadenie katolíckej cirkvi na Slovensku nadväzujúc na Ústrednú charitu na Slovensku, založenú v roku 1927 a je jej právnym zástupcom. Poslaním Diecéznej charity je „naplňať prikázanie lásky k blížnemu v diecéze“. Jej úlohou je dopĺňovať štátom poskytované služby. Medzi úlohy diecéznej Charity patrí prevádzkovanie Charitatívno-sociálnych centier, Domov Charity ako aj zariadení, ktoré slúžia ľuďom v núdzi. Zo stanov sa dozvedáme, že základom činnosti DCH sú farské Charity, ktorých rozsah

činnosti je určený projektom Farských Charít. Farská Charita je vymedzená ako spoločenstvo ľudí vo farnosti, ktorej úlohou je v spolupráci s miestnym kňazom prakticky naplňať úlohu Cirkvi, slúžiť a pomáhať ľuďom v núdzi. Stanovy boli scválené v roku 1995 Mons. Eduardom Kojnokom diecéznym biskupom v Rožňave. (príloha D).

Medzi významnú osobnosť vo svojom pôsobení v Rožňavskom okrese patrí J. E. Mons. Michal Bubnič. Narodil sa 22.05.1877 v Borinke. Klerik ostrihomskej arcidiecézy. Po skončení gymnaziálnych štúdií v Ostrihome bol na kňaza vysvätený 22.6.1900. Bol kaplánom a farárom v Maduniciach a Topoľčanoch. V roku 1925 bol menovaný apoštolským administrátorom. V čase keď Rožňava patrila do Maďarska, zostal naďalej biskupom v Rožňave a staral sa o Slovákov žijúcich v Maďarsku. Zomrel 12.02.1945. Je pochovaný v rodinnej hrobke v Borinke. (www.biskupy).

Horlivosť biskupa Bubniča sa prejavovala už počas jeho štúdií na bohosloveckej fakulte. Po jeho kňazskej vysviacke sa ukázal ako nekompromisný kňaz, hoci bol len vo funkcii kaplána. Jeho neústupčivé názory, ktoré mali skôr slúžiť pre dobro Božieho ľudu, ale mnohokrát sa nemuseli páčiť z politického hľadiska.(www.urbancok).Biskup Michal Bubnič bol jedným z tých, ktorý významne podporili sociálno-charitatívno činnosť katolíckej cirkvi, jej vznik i rozvoj v Rožňavskom regióne. Ďalší biskupi v jeho práci pokračovali a do dnešného dňa je charitatívna činnosť v okrese Rožňava ponímaná ako povinnosť cirkvi v pomoci „chudobným a núdnym“.

5. DISKUSIA

Zistili sme, že rozvoj sociálnej práce je nekončiaci proces, pričom sa dá očakávať, že každá epocha bude mať svoje ťažkosti, ktorými bude treba zápasit'. Preto túto činnosť je potrebné neustále prehĺbovať tak zo strany štátu ako aj pomocou iných foriem inštitúcií. V našej práci sme poukázali na významnú mieru pôsobenia charitatívnej činnosti zapojením cirkvi. Táto inštitúcia počas dejín mala svoje významné miesto, bola i zatracovaná, prenasledovaná avšak v podpore a poskytovaní pomoci neprestávala byť aktívna.

Dnes sa jej formy rozšírili o sociálne služby, napríklad o opatrovateľskú službu, sociálne odkázaným ľuďom sú vytvorené podmienky v domoch charity, kde pôsobia dobrovoľníci. Charitatívne centrá poskytujú prvý kontakt s človekom v núdzi, poskytujú sociálne poradenstvo, psychologické poradenstvo i materiálnu pomoc. Je potrebné spomenúť i hospicovú starostlivosť o zomierajúcich ľudí, pričom pomoc sa poskytuje na odbornej úrovni v špeciálne vybavených zariadeniach v hospicoch.

Farské charity vznikajú na základe potrieb jednotlivých miest a obcí a majú tiež dobrovoľnícky charakter. Okrem poskytnutej pomoci organizujú aj prednášky, výlety, zbierky. Mnohé farské úrady reagujú aj na krízu ľudí v iných regiónoch alebo v zahraničí. Pre sociálneho pracovníka je dôležitým predpokladom, aby vo svojej profesii sa vedel orientovať v problematických situáciách s ktorými sa bude denne stretávať. Preto musí mať jasné ciele pri vykonávaní práce a musí poznať možnosti podpory a pomoci pre svojich klientov.

Pokiaľ chceme pracovať v pomáhajúcej profesii, je potrebné sa zamerať na možnosti odstránenia príčin vzniku nepriaznivých situácií. K tomu je potrebné poznať sieť najrôznejších špecializovaných služieb a následne vyvinúť úsilie o dobrú spoluprácu medzi organizáciami, ktoré môžu byť nápomocné. Potrebná je aj dobrá znalosť legislatívy na Slovensku v sociálnych otázkach a jej správne využitie pre možnosti praktického riešenia profesionálnej pomoci.

Naším cieľom bolo v dostatočnej miere priblížiť poznatky o rozvoji dejinných udalostí, ktoré ovplyvnili zmeny v pohľade na sociálnu prácu v širšom ponímaní. Tento cieľ sa nám podarilo splniť, nakoľko práca obsahuje myšlienky s možnosťou komparácie pohľadov niektorých mysliteľov, teoretikov i prakticky konajúcich v prospech „núdzny“. Hlbším poznávaním dejín sociálnej práce sme sa priblížili k ucelenejšiemu pohľadu, ale zároveň zámerne sme rozvíjali záujem o prehĺbenie získavania ďalších poznatkov s cieľom nájsť

zmysel v hľadani a nachádzaní nových aktivít. Tieto aktivity by mali byť snahou o poznávanie teoretickej oblasti zameranej na spracovanie ďalších dokumentov vedúcich k dotvoreniu získaných poznatkov pre oblasť dejín sociálnej práce. Nemali by sme ostať však iba pri tejto forme poznávania, ale mali by sme naďalej vyhľadávať aktivity pre praktické uplatnenie.

Z uvedeného vyplýva, že vzdelávanie sociálnych pracovníkov je nevyhnutnou súčasťou spoločnosti, nakoľko prehlbujúce sa problémy s ktorými sme sa stretávali v dejinných súvislostiach ako je chudoba či potreba pomoci je naďalej veľmi aktuálna. Je potrebné zabezpečiť možnosti prístupu k aktuálnym informáciám, zúčastňovať sa prednášok organizovaných odborníkmi zo štátnych úradov, dobrovoľníckych organizácií a inštitúcií, ktoré sa zaoberajú sociálnou starostlivosťou. Už v roku 1923 odznali slová na podporu potreby vzdelávania vyslovené F. Rosypailovou, jednou z učiteliek „Vyššej školy sociálnej péče“ a nakoľko je veľmi výstižná považujeme ju za smerodatnú a hodnú citovania. *„Na dnešné úlohy, ktoré sociálna starostlivosť rieši, má ešte riešiť, nestačí iba dobré srdce a dobrá vôľa. Musí byť spojená s odbornou prípravou“.*

Pohľad na súčasný stav v oblasti teórie sociálnej práce poukazuje na skutočnosť, že v období medzivojnových rokov je viac prameňov zamerajúcich sa na sociálnu prácu ako celku. V neskoršom období už sa viacej stretávame s teoretickým rozpracovaním špeciálnych úsekov a to sociálnej práce v poradenstve, komunitnej sociálnej práce, sociálnej práce s rizikovými skupinami.

V povojnovom období ovplyvnilo sociálnu prácu teoreticky rozpracovaná oblasť na základe skutočnosti, že v zahraničnom ponímaní sa formovanie sociálnej práce vnímalo už ako vedná disciplína. Individuálny prístup ku klientovi zostal naďalej aktuálnou témou, popritom však sa vyžadovalo hľadanie zlyhania jednotlivca skúmaním skrytej primárnej príčiny, za ktorú bola považovaná rodina. Nová orientácia preto bola zameraná na teóriu sociálnej práce dotýkajúc sa práce s rodinou a sociálnym poradenstvom. Sú to oblasti, ktorým sa má v dostatočnej miere venovať sociálny pracovník aj v súčasnosti prostredníctvom preskúmania aj využívaných metód a ich porovnaním s jednotlivými obdobiami v súvislosti s vývojovými možnosťami úrovne ich využitia a aplikácie do praxe.

Rast problémov v spoločnosti a to v celosvetovom meradle vyžaduje značné úsilie sociálnych pracovníkov sústrediť sa na hľadanie riešení v oblasti sociálnopatologických javov ako sú drogová a alkoholová závislosť, kriminalita, rôzne formy násillia. V porovnaní s konaním významných osobností a ich prístupu k spôsobom riešenia

problematík s ktorými sa stretávali v minulosti vidíme že ide o nekončiaci proces formovaním reakcie na problémy danej doby. Je potrebné naďalej vyvinúť aktivity smerujúce k prevencii v problémových oblastiach v rámci možnosti ovplyvňovania a zásahu z pozície sociálneho pracovníka. Cieľom má byť podpora a pomoc v každej situácii, kde je to potrebná, dobrá znalosť nových metód a techník práce, foriem i prostriedkov nevynímajúc oblasť preventívnych aktivít.

Skúmaním historických paralelov tak v praxi ako aj teórii sme mali možnosť vidieť, že sme prekonalí dve vývojové etapy v sociálnej práci. Jednou z nich je etapa poskytovania finančných a vecných dávok a etapa inštitucionálnej pomoci. Dnešná prax si vyžaduje viac preventívnych aktivít a to prostredníctvom zapojenia médií a využitie informačných technológií, spoluprácu medzi jednotlivými sektormi, rozšírenie potenciálu vedomostí a zručností v preventívnom konaní.

I keď rozvoj teoretickej oblasti naďalej ostáva dôležitým článkom v rámci sociálnej práce, je potrebné sa zapojiť aj do riešenia vedecko-výskumných úloh, ktoré majú napomáhať v napredovaní pri zisťovaní príčinných súvislostí nepriaznivých javov a problémov.

Aktuálnosť sociálnej práce a jej profesionalizácie s narastajúcimi problémami rastie, preto v oblasti sociálnej práce sa majú využívať všetky možnosti účasti na organizovaných seminároch, konferenciách, ale aj sami sa aktívne podieľať na ich organizovaní. Je potrebné si uvedomiť aj skutočnosť, že zmenou spoločenských podmienok sa majú meniť aj podmienky pre výkon a očakávania kladené na sociálneho pracovníka aj po odbornej stránke. Požiadavky sa týkajú schopnosti komunikovať, ale aj angažovania sa a rozvíjania si samostatne svojich znalostí, vedomostí a schopností.

Nevyhnutnou súčasťou požiadaviek na výkon sociálneho pracovníka je prehĺbenie potreby osobnostného zrenia a kontrolovania svojich negatívnych emócií v tvári tvár vypätým situáciám. K tomu patrí aj zachovanie rozvahy v náročných situáciách, ako aj umenie pracovať efektívne pod tlakom a pritom sa nenechať ovládať panikou ani zaslepiť hnevom. To si vyžaduje hlbšie preskúmanie moderných techník pre uplatnenie v praxi, ktorá je súčasťou odporúčania v manažérskej oblasti, jednou z takýchto nápomocných foriem je poznanie selfmanagementu, asertívneho prístupu. Tieto spomenuté techniky sú novodobým fenoménom a sú upriamené na súčasné zvládnutie požiadaviek pre efektívnu výkonnosť v práci sociálneho pracovníka. Sú nevyhnutným predpokladom napredovania a posunu pracovného výkonu, čo práca sociálneho pracovníka v súčasnosti vyžaduje.

Ďalšie aspekty súčasného pohľadu v porovnaní s prístupom v minulých obdobiach nám odhaľujú že postupne dochádza k zmene v očakávaní od práce sociálneho pracovníka z pozície organizátora . Skôr môžeme hovoriť o pozícii sociálneho pracovníka ako poradcu spojenú s efektívnym organizátorským konaním so zapojením klientov do spolupráce požadovaním jeho aktívnej spoluúčasti.

ZÁVER

Účelom našej práce bolo hľadať spôsob ako nadobudnúť rozsiahlejšie poznatky o podstate sociálnej práce a to v teoretickej i praktickej rovine a jej cieľom bolo podať prehľad o vývoji udalostí, ktoré viedli k rozvoju a k formovaniu sociálnej práce do jej dnešnej podoby.

Na základe získaných poznatkov a faktov je možné pochopenie a nazeranie na sociálnu prácu z aspektu ľudskosti a empatického precítania v rôznych etapách dejín, ale aj dôležitosti preberania zodpovednosti za prístup k tejto téme i v budúcom pôsobení v práci sociálneho pracovníka pri pomoci všetkým tým, ktorí sú odkázaní na to, aby takúto pomoc prijali.

Veľkým vzorom sú v našej práci významné osobnosti o ktorých pojednávame, ktorí svojím životným prístupom i v nepriaznivých situáciách sa nevzdávali a hľadali cesty ako podať pomocnú ruku mase ľudí, hľadajúc zmysel v tejto činnosti.

Hľadali sme písomné pramene o zachovaní charitatívnej činnosti významných osobností v meste Rožňava, a to v archívoch reformovanej cirkvi ako aj katolíckej cirkvi. Navštívili sme Archív Mesta Rožňavy, Biskupské Úrady, Charitu, avšak sme narazili na úskalia keďže naše očakávanie nájsť osoby a osobnosti nebolo v takej miere zaznamenané ako sme to očakávali. Napriek tomu sme dostali celkový obraz o snahe veriacich zabezpečiť charitatívnu pomoc ako aj cirkvi chudobným.

Úlohou sociálnej práce je aj vyvinúť snahu umožniť ľuďom v nepriaznivej sociálnej situácii zotrvať v spoločnosti ako jej rovnocenní členovia, využiť svoj duševný a fyzický potenciál a žiť nezávisle v kontakte s inými osobami v prirodzenom sociálnom prostredí. Popri dynamickom rozvoji iných oblastí sa musia rozvíjať aj sociálne služby. Sociálna politika sa musí realizovať s dôrazom na bezpečnosť a kvalitu života svojich občanov. Štúdiom literatúry, analýzou a spracovaním materiálov týkajúcich sa tejto problematiky sme sa snažili vytvoriť ucelenú prácu. Táto práca nám dala podnety aj k premýšľaniu nad etickým princípom práce sociálneho pracovníka. Poukázala aj na skutočnosť, že osobnostný rozvoj, využitie nových metód ako sú manažérske schopnosti sa týkajú aj kvality pracovnej oblasti spojenej s hľadaním možností poskytovania pomoci a že sociálny pracovník bez týchto nových odborných vedomostí nemôže uspieť vo svojej praxi. Zistili sme, že každá ohrozená skupina má zvláštne potreby, kde je potrebné uplatniť špeciálne poznatky a schopnosti. Je preto nevyhnutné zamerať sa na ďalšiu oblasť a to vytvorenie

celoživotného vzdelávania, v rámci ktorého by sa teoretická príprava mohla naďalej prehĺbovať a pôsobiť tak aj na prehlbenie špecializácie sociálneho pracovníka. Je evidentné, že sociálni pracovníci naďalej aj v budúcnosti budú pracovať formou spolupráce a pomoci všetkých zapojených subjektov, ktorí zaujímajú miesto spolupôsobenia pri poskytovaní pomoci, avšak táto činnosť musí byť jednotná a teda vhodne koordinovaná. Získané poznatky nám ako uvádzame nepriniesli množstvo poznatkov iba po stránke hodnotenia existencie foriem pomoci v minulosti, ale naznačili smer k nutnému obratu v aktuálnom období. Dnes sa sociálna práca viac zameriava na prenesenie právomoci rozhodovania a spoluúčasti klientov na vytváraní optimálnych podmienok života s rešpektovaním klientovho prirodzeného sveta, ktoré sú v súlade s jeho záujmami a možnosťami. Dôraz sa kladie na zdravie a zdravé prostredie, vhodné materiálne podmienky, účasť na denných aktivitách, tvorbe medziľudských vzťahov. Výhodiskom však ostáva potreba snahy napredovania na základe komparácii získaných poznatkov minulých a možností preverené hodnoty a ideály posúvať na kvalitatívne vyššiu úroveň.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BECKETT, Chris: *Essential Theory for Social Work Practice*. London : Sage Publications, 2006. 208 s. ISBN 1-4129-0874-4.

BUCHELOVÁ, Jana – SOPIRA, Boris. *Sociálna pomoc*. Bratislava : ELITA, 1998. 240 s. ISBN 80-8044-048-4

FALISOVÁ, A.: Medzivojnové Slovensko z pohľadu zdravotného a sociálneho. In *Slovensko v Československu (1918-1939)*. Bratislava: Veda, 2004, s. 365-416. ISBN 80-224-0795-X.

GABURA, J. – PRUŽINSKÁ, J. *Poradenský proces*. Praha : SLON, 1995. 147 s. ISBN 80-85850-10-9

GĚZE , E. : *Princezná chudobných*. Bratislava: Lúč, 2007. ISBN 80-7114-601-3

GRAWFORD, Karin – WALKER, Janet : *Social Work and Human development*. Exeter : Learning Matters, 2003. 140 s. ISBN 1-90330-073-5.

HABURAJOVÁ ILAVSKÁ L.: *Historické paralely v edukácii sociálneho školstva v rokoch 1918 -1939 a začiatkom 21. storočia*. Brno: Tribun EU, 2009, ISBN 978-80-7399-615-4

HIGMAN, Patrícia: *Social Work. Introducing Professional Practice*. London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications, 2006. 233 s. ISBN 1-4129-0857-4

SCHAVEL, M., et al.: *Sociálna práca vo verejnej správe*. Bratislava :VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. ISBN 80-8082-065-1, EAN 9788080820657.

KOVÁČIKOVÁ, D.: *Základné otázky dejín sociálnej práce*. Žilina: EDIS, 2000, ISBN 80-7100-718-8.

KREBS, Vojtěch a kol.. *Sociální politika*. Praha : CODEX Bohemia, 1997. 328 s. ISBN 80-85963-33-7

LEVICKÁ, J.: *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava, Slovak Akademic Press, 1999.

LEVICKÁ, J.: Sociálna práca ako veda. In *Sociálna práca a zdravotníctvo*. 2001, roč. 2, č. 1-2, s. 9-20.

MATOUŠEK, O. et.al. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. 352 s. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O. a kol.: *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-331-4.

OLÁH, M. – SCHAVEL, M.: *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2006, ISBN 80-969449-6-7.

OLÁH, M. , et. al.: *Úvod do štúdia dejín sociálnej práce* . Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008, ISBN 80-969449-6-7

PETRÍK, B.: *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava :BoPo, 2001. ISBN 80-968671-4-8

SCHAVEL, M., ČÍSECKÝ, F., OLÁH, M.: *Sociálna prevencia*. Prešov: VŠZaSP sv. Alžbety Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89271-22-1.

ŽILOVÁ, A.: *Úvod do teórie sociálnej práce*. Badín: MENTOR, 2005, ISBN 80-968932-1-1.

STRIEŽENEC, Š.: *Slovník sociálneho pracovníka*, Trnava: AD, 1996. ISBN 80-967588-0-X.

STRIEŽENEC, Štefan.. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: AD, 1999. 215 s. ISBN 80-967589-6-9

TOKÁROVÁ, A. et.al.: *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov: Akcent Print 2003. ISBN 80-8068-068-8

WOODSIDE, Marianne. – McCLAM, Tricia. 2002. *An Introduction to Human Services*. Pacific Grove : Brooks/Cole, 2002. 4. ed. 397 s. ISBN 0-534-36879-4.

Slovenská katolícka Charita. Ročenka 2006. Interný materiál SKCH.

http://www.krasnohorskepodhradie.sk/hrad/?page_id=novinky&strana=8

<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/883/PREMYSL-PITTER.html/>

<http://urbancok.blog.sme.sk/c/84129/Michal-Bubnic-muz-svateho-zivota.html>

http://www.biskupi.estranky.sk/clanky/nezaradene/mons_-michal-bubnic

Zoznam príloh

Príloha A	Szabályzat (Štatút)	69
Príloha B	Alapító oklevél (Zakaladajúca listina)	82
Príloha C	Stanovy protestantského kultúrneho a sociálneho spolku	90
Príloha D	Stanovy diecéznej charity Rožňava	102